

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Sotsiaaltöö korralduse osakond

Tiiu Luur

AÜSA-4

**SUURPEREDE LASTE HARIDUSTEE
KATKEMINE NING SELLE SEOS
PEREKONNA SOTSIAALSE
TOIMETULEKUGA**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Kandela Õun

Pärnu 2014

SISUKORD

Sissejuhatus.....	3
1. Lasterikaste perede lapsed kui madala haridustaseme riskirühm.....	6
1.1. Lapse arengut ja õppeedukust mõjutavad tegurid.....	6
1.2. Sünnijärjekorra ning soolise koosseisu mõju lapse arengule ja õppeedukusele	8
1.3. Lapse haridusteed mõjutavad tegurid.....	10
1.4. Koolist väljalangemise põhjused.....	14
1.5. Ülevaade lasterikaste perede mudelist Eestis.....	16
2. Empiiriline uurimus suurperede laste haridust mõjutavatest teguritest.....	18
2.1. Uurimuse eesmärk, meetod ja andmete kogumine	18
2.2. Uurimisandmete analüüs ja tulemused.....	21
2.2.1. Vanemate haridustaseme võrdlus erinevates kooliastmetes	22
2.2.2. Vanemate tööalane staatus laste töoharjumuse kujundajana	24
2.2.3. Elukoha ning eluaseme tüübi seostamine laste arvukusega peres	25
2.2.4. Laste arvukuse mõju pere sotsiaalsele toimetulekule	27
2.3. Suurperede laste haridustee katkemise põhjused ja hinnang pere majanduslikule toimetulekule.....	30
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	36
Kokkuvõte.....	39
Viidatud allikad.....	41
Lisad	46
Lisa 1. Küsitlusankeet	46
Lisa 2. Elukoha ja eluaseme tüübi võrdlus.....	53
Lisa 3. Eluaseme tüübi ja laste arv peres võrdlus	54
Lisa 4. Elukoha võrdlus laste arvukusega	55
Summary.....	56

SISSEJUHATUS

Haridus on üheks olulise tähtsusega valdkonnaks noorte arengus, kus mängib suurt rolli nii kodune keskkond, vanemate haridustase, sünnpõsitsioon kui ka pere majanduslik olukord, kuhu laps on sündinud. Perekkond, kus on parem elatustase ning vähe lapsi, saab panustada laste arendamisse märksa rohkem kui pere, kus majanduslik tase on madalam või laste arv suurem. Suurema laste arvuga peredes ei mängi nii tugevat rolli just vanemate hariduslik taust kui sotsiaalmajanduslik toimetulek ning põsitsioon tööturul, kuna sageli on laste suurema arvu tõttu pere majandusliku olukorra eest vastutav vaid üks lapsevanem.

Teema aktuaalsus seisneb üha suurenevas laste arvus, kes jätavad kooli pooleli järjest madalamas kooliastmes. Seosed 15-17-aastaste noorte madala haridustasemega, kelle seast juba esimesed siirduvad tööturule, omamata piisavat hariduslikku ja erialast ettevalmistust ning vajalikku töökogemust, ei ole väidetavalt võimalik saada tööd, mis pakuks rahuldust, see omakorda viib alla elatustaseme, millega kaasneb stress ja masendus. Eelnevale tuginedes on töötuks jäämise tõenäosus ülisuur. 2009. aastal moodustasid noored töötud 10,8% kõikidest noortest ehk absoluutarvudes ulatus nende arv üle 21 000, 2010. aastal juba 23 400 (Nurmela 2011), kusjuures noormeeste olukord tööturul on halvem kui neidudel (Siimer, Malk 2010). Seoses töötuse suurenemise ja elatusvahendite puudumisega on oht, et sagenevad vargused, süveneb alkoholism ja narkomaania. Kuna noorte koolist väljalangemine on hetkel aktuaalne teema, siis valisin uurimisteamaks küsimuse, kui suur osa on põhikoolist ja kutsekoolist väljalangejate üldarvu hulgas suurperede lapsed.

Suured erinevused kasvukeskkonnas ning perekonna suuruses ei taga kõigile noortele võrdseid võimalusi ei haridusmaastikul ega ka tööturul. Must (2005) on väitnud, et hariduse omandamisel mängib tähtsat rolli kodune keskkond, kusjuures madalama sissetulekuga peredest pärit noortel on oluliselt väiksemad võimalused saada head

positsiooni kui kõrgema sissetulekuga peredest pärit lastel. Ka paljudes teistes uuringutes (De Haan 2010; Downey 1995; Rodgers 2001) on välja toodud, et laste arvu suurenemine peres vähendab õppeedukust, kuna vanemlik tähelepanu iga lapse kohta kahaneb. Suurtes peredes on sageli vanemad lapsed nooremaid suunavad või nende arengut toetavad, kui vanemate tähelepanu on seoses laste arvukusega peres jäänud väheseks.

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida, millise sagedusega ja millistel põhjustel katkeb suurperede laste haridustee kooli kolmandas kooliastmes (7.-9. kl) või kutseõppes ning milline on seos haridustaseme ja pere sotsiaalse toimetuleku vahel.

Uurimuses püüab töö autor välja tuua nii lapse kui tema vanema nägemus haridustee katkemise põhjuste kohta. Samas on soov vaadelda ka pere teiste laste haridustee kulgemist ning tuleks tähelepanu pöörata lapsevanemate haridustasemele. Uurimuses tahetakse välja tuua haridustaseme ja sotsiaalse toimetuleku ning töökoha valiku võimaluste rahulolu suhe.

Uurimisülesandena on püstitatud:

- tutvumine erialase teaduskirjandusega ning selle põhjal töö teoreetilise ülevaate koostamine,
- uuringu läbiviimine ja andmete kogumine,
- andmete analüüsimine ja tulemuste esitamine,
- järelduste ja ettepanekute tegemine.

Teema valikul sai määravaks ka sageli kuuldud fraas, et suurpered on sotsiaalne riskigrupp, kes ei tule eluga toime madala haridustaseme tõttu ning sellest on tingitud suur töötuse määr. Kuna kuulun ka ise sellesse gruppi, siis on teema eriti hingelähedane. Olen pärit viielapselisest perest, kus ema oli kõrgharidusega, minu õel ja vennal on kahekordne kõrgharidus ning minu noorem tütar omandab kõrgharidust välisülikoolis Inglismaal. Samuti kuuluvad minu pere kolm last nende hulka, kes on erinevatel põhjustel katkestanud õpingud nii gümnaasiumi astmes kui kutsekoolis. Üks neist on tänaseks oma õpingud edukalt lõpetanud ning töötab erialal, mis talle tõsiselt meeldib, teine tütardest on hetkel lapsehoolduspuhkusel, kuid kavatseb juba sügisel oma

õpinguid jätkata ning vanem poeg, kes on loonud omale pere, töötab ning samal ajal omandab eriala kursustel osaledes.

Lähtuvalt eesmärgist on töö jaotatud sisuliselt kahte ossa. Töö esimene osa annab teemakohasele kirjandusele tuginedes ülevaate teoreetilistest lähtekohtadest lapse arengut mõjutavatest teguritest, milleks on nii pere struktuur, kodune kui ümbritsev keskkond, kodu- ja koolivahelised suhted, koolikohustuse mittetäitmine ning sellest tingituna noorte töötuse põhjused. Töö teine ehk empiiriline osa on uurimuse tõlgendus, kus tuuakse välja uurimistöö eesmärk, uurimisküsimused, uurimismeetod, valim ning ankeetide analüüs. Läbiviidud andmeanalüüsi põhjal teeb töö autor järeldused, mida ta võrdleb teoreetilises osas käsitletud varasemate uurimistulemustega.

1. LASTERIKASTE PEREDE LAPSED KUI MADALA HARIDUSTASEME RISKIRÜHM

1.1. Lapse arengut ja õppeedukust mõjutavad tegurid

Lapse esmaseks kasvukeskkonnaks on tema kodu ning esmasteks mõjutajateks leibkonnaliikmed: vanemad, õed-vennad, vanavanemad, aga ka kaugemad sugulased vastavalt sellele, kui tihti laps nendega kokku puutub. Lapse arengut mõjutavate teguritena on lapsevanemate rolli raske üle hinnata, kuna lapsevanemad ning perekond on eeskujuks esmaste sotsiaalsete oskuste kujunemisel. Tartu Ülikooli sotsiaal- ja haridusteaduskonna üldpedagoogika professor E. Krull (2000) on öelnud: „Lapse esmaseks ja samas ka kõige mõjuvõimsamaks ning spetsiifilisemaks arengukeskkonnaks ja -faktoriks on kahtlemata perekond“.

Sotsiaalse käitumise, aga ka hoiakute, väärtushinnangute ning eetiliste normide kujundamine toimub perekonnas nii teadliku kasvatuse kui vanemate otsese eeskju kaudu. Seega võib perekonda pidada teatud mõttes sillaks ühiskonna mikro- ja makrotasandi vahel (Tulva 1996). Laps, jälgides ning jäljendades vanemate omavahelist suhtlust, omandab nii üldkehtivaid kultuurilisi ja eetilisi tõekspidamisi, saades ise samas isikutevahelise suhtlemise kogemusi. Oma lähedaste vaadete ning hoiakute kaudu sulandub laps ühiskonnaellu, seega on lapse kasvukeskkond soodus vaid siis, kui on täidetud mitmed olulised lapse arenguks vajalikud tingimused (Tiit, Eglon 2000):

- leibkonna majanduslik olukord peab olema piisavalt hea, tagamaks lapse arenguks hädavajalikku materiaalist keskkonda,
- leibkonna sotsiaalne seisund peab olema selline, et lapsel oleks võimalik end teistega võrdselt tunda,

- laps peab oma lähedastega lävides kogema vajalikke sotsiaalseid kontakte ning saama piisavalt rikkalikke kogemusi – vaid siis on vaimne keskkond lapse väärtushinnangute süsteemi kujunemiseks soodus.

Lastele, kes elavad peredes, kus on vähem finantsilisi võimalusi, peavad loobuma nii vähemolulistest (maiustused, meelelahutus, moekad riided) kui ka olulistest (tasuline huviharidus, kooli ühisüritused) asjadest (Trumm 2010), kusjuures sellistes peredes on ka vajalike koolitarvete ostmine raskendatud. Trumm, viidates erinevatele autoritele (Bradshaw & Ritakallio 2006; Nolan & Whelan 2007; Whelan & Maitre 2008), toob esile vaesuse mitmemõõtmelisuse. Vaesus ei puuduta mitte ainult ühte näitajat (madalat sissetulekut), vaid avaldub koosmõjus eri valdkondadega (haridus, tervis, elamistingimused), tekitades püsiva kuhjuva ilmajäetuse ning materiaalsete ja sotsiaalsete probleemide põimumise (Trumm 2010). Pere finantsilised raskused mõjuvad pärssivalt nii pereliikmete omavahelistele suhetele kui kodusele atmosfäärile üldiselt, see omakorda mõjutab lapsi negatiivselt, millele omakorda võib järgneda koolikohustuse eiramine ning koolikiusamise ohvriks langemine. Seda tõendab ka fakt, et alaealiste õigusrikkujate hulgas on palju neid, kes elavad vaesuses.

Käesoleval ajal on Eesti kodude võime rahuldada laste põhivajadusi, pakkuda soojust ja turvalisust, üsna erinev. On lapsi, kellele saab osaks palju tähelepanu ja hellust, aga ka järjest enam neid, kelle pere oma kohustusi laste ees täita ei suuda (Tiko 2000). Sageli räägitakse vanemate oskamatuses ja teadmiste nappusest, mis tekitavad lootusetust olukordade lahendamise võimalikkuse suhtes. Eesti Statistikaameti andmetel on Eestis suurenenud noorukite arv, kes kannatavad vähese vanemliku hoolitsuse all. Samuti on lastel puudu turvatundest, stabiilsusest ning võimalustest osaleda ühiskonna elus. (Eesti Statistikaamet). Kuna noorukieas kogetu paneb paika edasise elu sihid, mis mõjutavad inimese motivatsiooni ja edasipürgimist, on väga oluline, et perekond oleks üksmeelne ja toetav. Seega vanemate käitumine ja aktiivne suhtlus oma lastega mõjutab nii nooruki akadeemilist kui ka psühholoogilist arengut (Steinberg jt 1994). Hea õppeedukus tagab tulevikus paremaid väljavaateid ja arenemisvõimalusi (Cowley 2004), see omakorda tagab võimaluse parema töökohta saamiseks, seega on väga oluline panna rõhku õppimisele. Õppeedukus ei sõltu ainult noorukist endast, vaid mõjuteguriteks on nii

vanemate suhtumine õppeedukusse, kodune olukord, kool kui ka õpetajad (Cowley 2004).

Hariduse omandamisel mängib tähtsat rolli kodune keskkond, kusjuures madalama sissetulekuga peredest pärit noortel on oluliselt väiksemad võimalused saada head positsiooni kui kõrgema sissetulekuga peredest pärit lastel (Must 2005). Kõrgema haridustasemega vanemad usuvad lastele hea hariduse andmise olulisusesse rohkem kui madalama haridustasemega vanemad ning tagavad lastele koduseks õppetegevuseks soodsama õhkkonna ja piisaval hulgal vajalikke õppematerjale (Marjoribanks 2001).

Mitmete autorite järgi (Aavik 2001; Soonets 1997) on paljuliikmeline perekond üks võimalikest riskiteguritest lapse sotsialiseerumisprotsessi häirumisel ja käitumisprobleemide tekkimisel.

Samas on täheldatud, et väiksema vanusevahega laste vahel võib tekkida konkurents vanemate tähelepanu osas, kuid alati ei saa seda pidada negatiivseks ilminguks, kuna konkurents aitab kaasa lapse iseseisvumisele, mis omakorda võib avaldada positiivset mõju elus läbilöömiseks. Seega ei ole alati suur sünnitihedus negatiivsete ilmingute põhjustaja, vaid teatud tingimustel võib see tulla kasuks lapse arengule.

Lapse ellusuhtumisele avaldavad mõju peale pere omavaheliste suhete ka pere suhtumine ümbritsevasse ellu. Kui kodus on valdavalt negatiivne kriitika teiste inimeste, üldsuse või riigi suhtes, võtab laps kergelt omaks samad hoiakud, mille ajendil õpib ta iseenda vabandusena toetuma neile igas eettulevas situatsioonis, vabastades end vastutusest oma edasise käekäigu eest.

1.2. Sünnijärjekorra ning soolise koosseisu mõju lapse arengule ja õppeedukusele

Paljud uurijad on lähtunud vanemlike ressursside piiratuse teooriast – iga järgneva perre sündiva lapse puhul väheneb vanemlik hool ja tähelepanu ühe lapse kohta, kuna toimub ressursside jagunemine kõigi laste vahel. Seega võib järeldada, et mida rohkem on peres lapsi, seda vähem panustavad vanemad iga lapse kohta nii emotsionaalseid kui

majanduslikke ressursse (Downey 1995; Lu, Treiman 2004). Samas võib väita ka vastupidist – iga järgneva lapse sünniga suureneb hool, kuna lapsevanem peab kõiki lapsi jälgima, muretsema neile vajalikud vahendid toidu ja riiete näol ning tagama elementaarsed elamistingimused. Downey (1995) uurimuses on välja toodud, et peres laste arvu suurenemine vähendab lastega suhtlemise sagedust lineaarselt – mida suurem on laste arv, seda vähesem on vanemate suhtlus iga lapsega. Vähesema suhtluse tagajärjel puudub sageli vanematel ka ülevaade, kellega laps lävib või millised on tema tegemised.

Guo ja Van Wey (1999) uuringutest selgub, et perekonna suurusel ja laste õppeedukusel ei ole otseselt omavahelist seost, vaid mõjutavateks teguriteks on nii keskkond, kus elatakse, vanemate geneetilised eripärad, peresisene suhtlus kui ka laste omavaheline läbisaamine. Olulisemaks on peetud vanemate väärtushinnanguid haritusele ning selle saavutamise motiividele. Arvestades eeltoodut ei saa väita, et limiteerides perekonna suurust saaksid vanemad endale garanteerida intelligentsemaid ja haritumaid ning edukamaid järglasi.

On leitud, et vanemliku tähelepanu saamise osas on esmasündinud lapsed eeliseisuses, kuna ei pea oma positsiooni kuni teise lapse sünnini kellegagi jagama. Üldiselt on täheldatud, et pere esimesed lapsed on oma olemuselt ja käitumiselt autoritaarsemad arvestades sünnipositsiooni mõju, seevastu aga viimasena sündinud lapsed on julged ja riskialtimad õigustamaks oma olemasolu perekonnas. Samas on täheldatud, et noorematel lastel on vanematelt kergem saada kõrgkoolis õppimiseks materiaalseid ressursse. (Powell, Steelman 1993)

Kantarevic ja Mechoulan (2006), kes on uurinud sünnipositsiooni mõju isiksusele, on väitnud, et sünnipositsioonil on tugev mõju inimese edukusele. Olles uurinud suurperede laste edukust, keskendudes esimesena sündinud lapsele, on nad leidnud, et esimesena sündinud lastel on eelis saada koolis paremaid hindeid, olla akadeemiliselt edukam ning seeläbi saada tulevikus ka tasuvam töökoht.

Sünnijärjekorra mõjud laste vahel on peamiselt tingitud siiski kohast ja ajast, mil laps on sündinud. Kuna sünnijärjekorra eripära tõttu ei sünni lapsed kunagi samasugusesse

keskkonda kui on sündinud nende õed-vennad, siis tuleb hinnata vanematevaheliste suhete mõju just sel ajahetkel, mil laps sünnib ja kasvab (Conley 2000).

Powell ja Stelman (1993) on välja toonud, et mida väiksem on sünnitiheduse vahe, seda suuremat negatiivset mõju avaldab see õppeedukusele ning koolist väljalangemise või õpingute katkestamise sageduse tõenäosus on samuti suurem. Seda on põhjendatud vanemlike ressursside vähenemisega, kus iga järgneva lapse sünniga kaasneb tähelepanu jagunemine negatiivse topeltnõjuga. On täheldatud, et väiksema vanusevahega sündinud lastel võib kergemini tekkida konkurents vanemate tähelepanu üle, kuid see võib edaspidises elus olla positiivse mõjuga, sest ollakse valmis konkureerima parema positsiooni pärast ühiskonnas.

Laste sooline koosseis peres võib mõjutada tugevasti õppetulemusi. Uuringud on näidanud, et tüdrukud on rahulikumad ning vajavad vähem kontrollimist, mistõttu neile tuleb panustada märksa vähem ressursse kui poistele. Samas on tüdrukud ka altimad võtma vastu vanematepoolset suunamist ning vajadusel otsivad ise vanematega kontakti. Poiste rohkus peres võib aga olla tugevalt negatiivse mõjuga õppeedukusele, kuna poisid on kärsitumad ning vajavad pidevat suunamist ja tähelepanu (Powell, Steelman 1990).

Conley (2000) on avaldanud soolise vähemuse teooria, kus ta väidab, et õppeedukusele mõjuvad halvasti vastassugupoolest kaaslased. Vähemuses olev sugupool tunneb sotsiaalset survet nii vanemate sarnastes ootustes kui koduses keskkonnas, samas jääb puudu vajalikust toetusest, mis omakorda tingib õppeedukuse languse.

1.3. Lapse haridusteed mõjutavad tegurid

Viimase 15 aasta jooksul on koolikohustuse mittetäitmine Eestis tõusnud probleemiks, mida pole suudetud lahendada ning mis näitab pidevat noorenemise tendentsi. Kui põhikooli esimeses astmes on puudumisi üksikutel õpilastel, siis kolmandas kooliastmes suureneb põhjuseta puudumiste arv järsult. Põhjuseta puudumistel ning koolist väljalangemisel on aga otsene omavaheline seos. Igal aastal jätab põhikooli pooleli umbes 1000 noort (Maimets 2007). Kui 2003. aastal ei õppinud ega töötanud Eesti

Statistikaameti andmetel 12,6% 15–24 aastastest noortest, siis aasta hiljem oli see arv tõusnud 13,6%ni (Eesti Statistikaamet 2005). Kõrgessaare (2002) andmeil ei jõua 25–30% õpilastest õppetöös rahuldavalt edasi, mistõttu langeb koolist välja ligikaudu 10% õpilastest.

Lapse haridustee algab lasteaiast ja koolist, mille vanemad talle valivad. Juba siin seab elukeskkond omad võimalused ja piirangud, kuigi sünnihetkel on kõigil lastel võrdsed võimalused. Linnades elavate ning majanduslikult paremini toime tulevate perede lapsed, kes lähevad varem lasteaeda, on sotsiaalselt eluks paremini ette valmistatud ning tulevad paremini toime ka koolide sisseastumiskatsetega (Toomse 2007). Maapiirkondades, kus sageli on peredel madalamad sissetulekud või ebapiisavad transpordivõimalused, kasutatakse koolieelse lasteasutuse teenuseid vaid aasta enne lapse kooli minekut, mis on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi kohustuslikuks määratud (Riigi Teataja).

Parema hariduse ning suurema sissetulekuga vanemate lastel on soov saavutada paremaid õppetulemusi ning seeläbi kindlustada ka enda positsiooni ühiskonnas. Peredes, kus vanematel on kõrgharidus, soovivad lapsed jätkata õpinguid gümnaasiumis ning seejärel kõrgkoolis, kuid kui vanemate haridustase piirub põhikooliga, siis jätkavad nende lapsed sagedamini õpinguid kutsekoolis (Must 2005).

Mõned uurijad (Seaman, Yoo 2001) väidavad, et seos vanemate haridustaseme ja koolis edasi jõudmise vahel on olemas. Kõrgema haridustasemega vanemad on oma lapse suhtes positiivsemalt meelestatud, kui madalama haridustasemega vanemad. Need vanemad, kes ise ei täitnud koolikohustust, ei oota selles vallas erilisi tulemusi ka oma lastelt. Samas on leitud, et lapsed võivad olla edukad sõltumata vanemate haridustasemest (Talts 1998).

Muutused ühiskonnas on mõjutanud ka haridust ning selle kättesaadavust, mistõttu tuleb leida uusi võimalusi kooli- ja koduvaheliseks koostööks, mis on üheks olulisemaks teguriks soodsa õpikeskkonna kujunemisel, lapse arengu ja tema koolis toimetuleku toetamisel. Kooli jäämine ja õpingute jätkamine on õpilase akadeemilise edukuse aluseks. Et õpilane jätkaks õpinguid, peab tal olema piisavalt suur motivatsioon ja klassikaaslaste ning pedagoogide toetus. Potentsiaalsed väljalangejad on õpingutes

mahajääjad ja tõrjutud. Ebaõnnestumised koolis, tõrjumine kaaslaste poolt ja kestev kriitika kooliajal võib õpilasel põhjustada madalat enesehinnangut, ärevust ja depressiooni. Püsiva ebaedu tagajärjel võivad õpilased muutuda ärrituvaks või enesestõmbunuks. Pikaajaline ebastabiilsus, sotsiaalsed vastuolud ja ebaselged sotsiaalsed eesmärgid viivad riski kasvamiseni. Sellised ebasoodsad tingimused omavad olulist mõju noorte integratsioonile ühiskonda ja sotsiaalsele arengule. (Zubok 2005)

Krull (2000) on tõlgendanud motivatsiooni kahefaktorilisena: „Saavutusmotivatsioon, sealhulgas õpimotivatsioon, oleneb nii edu saavutamise tõenäosusest kui ka saavutatava edu subjektiivsest väärtusest.“ Sellega on seletatav ka emotsioonide suur tähtsus käitumise kujundamisel. Perekonna mõjul kujuneb laste üldine ellusuhtumine ja püüdluste tase.

Koolikohustuse mittetäitmisel on oma osa kooli ja õppimisega seotud teguritel. Eelkõige ennustab koolikohustuse mittetäitmist vähene kooliedukus. Mida madalam on õppeedukus, seda suurem on tõenäosus, et õpilane jätab kooli pooleli (Margus 2007). Pedagoogikateadlaste väitel käib õppekava üle jõu kolmandikule õpilastest, eelkõige poistele (Järve 2003). Kuigi uut õppekava, mis on kehtiv alates 2011. aastast, on muudetud ja täiendatud, siis probleemid on samad – õppekava on ülepaigutatud ning käib paljudel õpilastel üle jõu.

Suurem oht väljalangemiseks on õpilastel, kes pole piisavalt kooliküpsed. Oluline roll on kooli ja pere koostööl. Vajalik on vanemate toetus, suunamine, motivatsioon, hariduse väärtustamine ja positiivsete ootuste loomine seoses kooliga. Christenson ja Thurlow (2004) on tüüpilist väljalangejat iseloomustanud kui koolist põhjuseta puudujat, probleemse käitumisega ning kooli poolt pakutavatel üritustel mitteosalejat. Kui varem kasutati võimalust õpisuutmatuse puhul jätta õpilane klassikursust kordama, et tagada piisavad oskused, siis tänapäeval on see asendatud tugiõppe süsteemidega, mis peaks tagama minimaalse õppeainest arusaamise.

Käesoleval ajal rakendatavatest tugisüsteemidest õpilasele on kõige enam kasutusel arenguestlused, mis annavad võimaluse lapse võimalike probleemide ennetamiseks ja lahendamiseks. Arenguestlustel peaks sõna saama eelkõige õpilane, kokkusaamine ei tohiks kujuneda õpetaja monoloogiks või õpetaja ja õpilase dialoogiks ega samuti süüdistamiseks või etteheidete tegemiseks. Arenguestlustel on põhiohk lapsel, kel on

võimalik ennast ja oma võimeid vanemate ja õpetaja kaasabil analüüsida, arutada läbi oma tulevikuplaane, õppetulemusi ja arenemisvõimalusi. Lapsel on võimalik teada anda, mis teda koolis või kodus segab ja häirib, või vastupidi, mida heaks ja tähtsaks peab. Nii vanematel kui õpetajal on võimalus lapse muredest ja rõõmudest teada saada ning seega teda tõhusamalt aidata (Haridus- ja Teadusministeerium, 2014).

On leitud, et lisaks vanemate haridustasemele mõjutab laste õppeedukust tugevasti ka perekonna suurus, laste sündimise järjekord ning laste sooline koosseis. Mitmed varasemad uuringud on näidanud, et perekonna suurusel on negatiivne mõju – perekonna suuruse kasvades väheneb laste õppeedukus (De Haan 2010; Rodgers 2001). Õppeedukuse languse põhjuseks võib pidada vanemliku tähelepanu hajumist laste vahel.

On täheldatud tugevat seost õpetaja ootustest õpilase suhtes ja tema hilisemat edu haridusteel. See mõju võib olla nii positiivne kui ka negatiivne. Õpilastele, kes tulevad majanduslikult halvemast perekonnast, suunatakse õpetajate poolt vähem tähelepanu ja nende suhtes on ka ootused madalamad (Archambault 2010; Jalongo 2007). Samas on ka madalama majandusliku olukorraga õpilastel endil väiksemad ootused oma hariduse osas, sest nad ei ole saanud tunnustust ja kiitust õpetajatelt. See kõik on otseses seoses õpilase kehvade tulemuste ja koolist välja langemisega. (Renzulli, Park 2002).

Hariduslikku kihistumist soodustab ka pere sotsiaalmajanduslik taust, mis kõige enam ilmneb huvitegevuses, mida vanemad oma lastele võimaldada saavad. Kihistumine haridusmaastikul on aga esmaseks ohuallikaks riigi sotsiaalsüsteemile, mis hiljem võib nõuda lisaressursse hariduseta noore haridus- või tööalase täiendõppe näol.

Erinevad teadlased on välja toonud, et õppeedukuse mõjutatus selgub vaid akadeemilise kõrghariduse seisukohast, sest suurperede lapsed jätkavad õpinguid valdavalt tehnikumis või kutsekoolis, et pääseda kiiremini tööturule. Küsitavaks on jäänud perekonna suuruse mõju olulisus või mitteolulisus akadeemilistele saavutustele, kuid kindlalt on väidetud seoste olemasolu perekonna suuruse ja õppeainete lõikes. Guo ja Van Wey (1999) on väitnud, et „perekonna suuruse kasvuga paranevad matemaatiliste oskuste tulemused ning kahanevad verbaalsed oskused.“ See võib olla seletatav laste varase iseseisvumisega, mis on positiivse mõjuga matemaatilistele oskustele, kuna laps

peab hakkama varakult ise kõigega arvestama, ning vanemliku tähelepanu jaotumisega kõigi laste vahel, mis on negatiivse mõjuga verbaalsete oskuste arendamisele.

1.4. Koolist väljalangemise põhjused

Üheks peamiseks koolist väljalangemise põhjuseks peetakse põhjuseta puudumisi, käitumisprobleeme või suutmatust toime tulla kooli õppeprogrammi täitmisega. Puudumiste põhjused on väga lihtsad- algul mõeldakse, et teen ühe popipäeva, hiljem lisandub teine ja kolmaski. Kui puudumistele ei pööra tähelepanu ei kool ega kodu, siis võib selline käitumine saada harjumuseks. Kiiresti tekivad ka õppevõlgnevused, mille likvideerimine võib raskeks muutuda. See omakorda muudab suhteid nii õpetajate kui kaasõpilastega. Aja möödudes läheb olukord üha hullemaks, kooli minnes tunneb õpilane end seal rumalana. Ühel hetkel kaob harjumus hommikuti ärgata ning kooli minna. (Roots 2003)

Kuna perekond moodustab lapse kõige vahetuma ümbruse, siis tuleb koolis edasijõudmatus, koolieiramise ja tõrjutuse põhjuseid hakatagi otsima õpilaste kodusest keskkonnast (Tiko 2001). Kõige enam põhjustavad koolikohustuse mittetäitmist pereprobleemid– vanemate alkoholism, narkomaania, vaesus, suur töökoormus, abieluprobleemid, perekonna purunemine, uusperede loomine. Samuti on sagedaseks põhjuseks vanemate suutmatuse lapse kasvatamisega hakkama saada. Seaman ja Yoo (2001) väidavad, et on olemas seos vanemate haridustaseme ning koolis edasijõudmise vahel. Madalama haridustasemega vanemad ei nõua ka oma lastelt koolikohustuse täitmist ning sellistes peredes ei ole haridus väärtustatud.

Koolist väljalangemise põhjused on väga erinevad ning väljalangejate ring mitmekesine. Ei ole niinimetatud ühest väljalangeja tüüpi, vaid selleks võib olla kes iganes – musterpere esimeses klassis õppinud viieline laps, kel tekivad hiljem õpiraskused või suure pere noorim laps, kellele ei jagu piisavalt vanemlikku tähelepanu. Mitmete rahvusvaheliste uuringute kohaselt on peamised koolist väljalangevuse põhjused järgmised (Nassar 2002):

- üldine rahulolematuse kooliga,
- õppimistulemused (halvad hinded, klassi kordamine) ja kooli asukoht,
- tööle asumine (ei suudeta õppida ja töötada üheaegselt),
- rahalised probleemid,
- suhted teiste õpilaste, samuti õpetajatega,
- kodu ja perekond (sotsiaalne staatus, üksikvanema kasvatatavad lapsed, suur perekond, koduse toetuse puudumine õppimisele),
- teised põhjused (nt madal enesehinnang).

Väljalangemise juured on sügavad ja laialivalguvad. Koolist puudumine on väga varajaste eluprobleemide sümptomite lõplik tulemus, mis saab alguse varasest lapsepõlvest ja eluprobleemidest. Olulised on ümbruskonna ja pere suhtlemismustrid, isegi kui need ei ole otseseks koolist lahkumise põhjuseks, on nad olulised mõjutegurid. Neid mõjutegureid tuleb vaadelda kontekstis – kool, kodu, kogukond ja nende keskel on arenev laps. Koolist lahkumine ei ole aga lahendus, probleemid avalduvad läbi õpilase käitumise: lahkutakse põhjuseta puudumise, käitumisprobleemide või vähese pingutuse tulemusena. Üks väljalangemise põhjustest on ka see, et lapsed saavad koolis vähe tähelepanu. (Kabbani 2001)

Põhikooli kolmandas astmes on kõige rohkem nii klassikursuse kordajaid kui ka neid, kes pole vähemalt ühe veerandi jooksul kordagi kooli jõudnud (Tamm, Paas 2003). 2003. aastal jäi 7. klassis klassikursust kordama 2,7% tüdrukutest ja 7,1% poistest, 8. klassis 3,8% tüdrukutest ja 7,3% poistest ja 9. klassis 4,6% tüdrukutest ja 7,3% poistest (Normak 2004).

Koolikohustuse mittetäitmise põhjuseks võib ka olla tõrjutus kaasõpilaste või õpetajate poolt. Tõrjutu staatusega võivad kaasneda nii vaimne kui füüsiline vägivald. Tõrjutuse motiive on palju ning tegemist on komplitseeritud nähtusega. Tõrjutuks peetakse õpilast, kes millegi poolest teistest erineb. Tõrjutust võivad põhjustada lohakus, räpakus, mustad riided, haisemine, mis seostub tihti pere asotsiaalsuse ja vaesusega. Halvasti suhtutakse ka neisse, kellel on füüsiline eripära (ülekaaluline), eriti tõrjuvalt aga vaimsete või füüsiliste defektidega (kogelemine, koordinatsioonihäired jms) kaaslastesse (Tulva, Väljataga 1999).

Tõrjutuna võivad tunda ennast ka sellised lapsed, kes vanemate pidevate töö- ja elukoha vahetuste tõttu sageli koole vahetavad. Sellised vanemad on vähem informeeritud kooliga seonduvast ja nad ei jõua süveneda lapse kooliellu ning õpilased ei jõua pidevalt uute koolidega kohaneda (Paasch, Teachman 1996).

Tõrjutust võib põhjustada ka vanemate töötus, mis võib peres kaasa tuua suuri muutusi (nt abielulahutus, elukohavahetus). Sellised muutused mõjutavad kõiki pereliikmeid, kuid alati on kõige haavatavamad niisugustele stressitekitavatele nähtustele lapsed (Mandel 1995).

Tõrjutud lastel esineb teistest rohkem ebameeldivaid kogemusi ja kaitsetustunnet, konflikte, üksindust koolis ja kodus, koolikiusamise ja vägivalla kogemusi ning hirme. Seetõttu põgenevadki lapsed keskkonnast, mis on neile psühholoogiliselt kurnav ja hirmutav (Raudik 1998). On kindlaks tehtud, et tõrjututel ja seltsimatutel lastel tekib tihti peale kooli vastu negatiivne hoiak ning nad puuduvad koolist sagedamini kui teised. Ka Lindgren ja Suter (1994) on väitnud, et negatiivne hoiak kooli vastu võib kujuneda koolieituseks, mis tähendab eelkõige õpilase otsust mitte minna kohustuslikku kooli.

1.5. Ülevaade lasterikaste perede mudelist Eestis

Kui 20. sajandi esimeses pooles oli laste arvukus peres töökuse ning jätkusuutlikkuse näitaja, siis tänapäeva Eestis peetakse normaalse peremudeliks kaks täiskasvanut ja kaks last. Sellisele peremudelile on ka üles ehitatud paljud sooduskaardid ja perepiletid. Eesti Lasterikaste Perede Liidu (ELPL) andmetel loetakse lasterikkaks peret, kus kasvab neli ja enam last (ELPL). Ka eestikeelne väljend lasterikkus, mis tähistab laste arvu peres, tuleb traditsioonist, et rikkad on need perekonnad, kus on kasvamas palju lapsi (Laas 2007).

Kui 1996. aasta alguse seisuga oli Eestis 45 726 kolme- ja enamalapselist peret (Laas 1997), siis 2000. aastal oli Eestis kolme- ja enamalapseliste perekondade arv langenud 13 800-ni, moodustades leibkondade koguhulgast 2,4 %. Mõningane sündimuse kasv oli märgatav 2004–2005. aastal, kui viidi sisse emapalga süsteem. Sündide languse trend

jätkus ka 2011. aastal, mil kolme- ja enamalapseliste perekondade osatähtsus oli 1,5%, jäädes 8900 leibkonna juurde (Eesti Statistikaamet).

Eesmärgiga toetada lasterikkaid peresid Eestis, loodi 1996. aastal Eesti Lasterikaste Perede Liit. Organisatsiooni kuulub 18 maakondlikku ühendust, milledesse kuulub 1202 perekonda ligikaudu 10 000 inimesega. ELPLi põhieesmärgiks on lasterikaste perede väärtustamine ja kaitsmine, nende tegeliku olukorra uurimine ja analüüsimine ning lahendustele kaasaaitamine riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide abil. ELPL osaleb õigusaktide väljatöötamises ja rakendamises ning arendab lasterikaste perede organisatsioonide ühistegevust Eestis. (ELPL)

Eesti Vabariigi Sotsiaalministeeriumi korraldatud lasterikaste perede uuring (2006), mille eesmärgiks oli kaardistada perede vajadusi nii lastekasvatamise kui üldise toimetuleku osas, aitas selgitada Eesti kolme- ja enamalapseliste perede olukorda ning lapsevanemate suhtumisi. Olulisemateks lapsesaamise põhjusteks tõid lapsevanemad välja enda üksinduse vältimist vanemas eas ning lapsele kaaslase olemasolu vajadust. Laste saamise puhul peeti oluliseks partneritevahelist armastust ning kooselusuhte kindlust, seejärel tähtsustati arstiabi kättesaadavust ning keskkonna lapsesõbralikkust. Pooled küsitletutest ei tegelenud pereplaneerimisega ning nende arvates lapsed sünnivad siis, kui sünnivad. Samas tuli välja, et mida suurem pere, seda harvemini lapsi planeeritakse. (Reinomägi 2007) Planeerimata laste sünd peres võib omakorda olla määrava tähtsusega lapse edasisele arengule, sest puudu jääb nii vanemate tähelepanust kui oskusest olukorraga toime tulla. Sageli kaasneb sellise tegevusega ka vaesusrisiki kasv.

2. EMPIIRILINE UURIMUS SUURPEREDE LASTE HARIDUST MÕJUTAVATEST TEGURITEST

2.1. Uurimuse eesmärk, meetod ja andmete kogumine

Uurimuse eesmärk on välja selgitada, missugused tegurid on mõjutanud suurperede laste koolikohustuse mittetäitmist põhikooli kolmandas kooliastmes või hiljem. Vastust otsitakse järgmistele uurimisküsimustele:

- milline on täiskasvanud laste ja vanemate haridustase, kas selles on võimalik leida sarnasusi või erinevusi?
- Millisel määral perekonna majanduslik olukord mõjutab nii haridustaset täiskasvanuna kui ka rahulolu oma koduse keskkonna ja leibkonna sissetulekuga?
- Kuidas mõjutab haridustaset laste sünnijärjekord, vanusevahe ning sooline koosseis?
- Kas leidub mingeid erinevusi kooli katkestanud ja mittekatkestanud laste käitumismudelites?
- Mis põhjusel on noore haridustee katkenud, milline roll selles on olnud lapsevanemal, pere majanduslikul olukorral või ühiskonna mõjutustel?
- Millised on kooli pooleli jätnud noore edasised võimalused tööturul, kas ta on valikuvõimalustega rahul ning kuidas noor hindab ise enda väljavaateid haridustee jätkamiseks või kas ta tunnetab selleks üldse vajadust.

Uurimus on läbi viidud kombineeritud meetodil, mis tähendab, et kasutatud on nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset meetodit. Kvantitatiivsed meetodid kasutavad numbrilist analüüsi, mis annab laialdasemaid võimalusi suurte andmemahtudega anonüümsete küsimustike analüüsimisel ning võimaldab andmemahtudest välja selekteerida vajaliku. Küsitlusuurimuse eelis intervjuu ees on suurte andmehulkade kogumine, mahukama küsimustiku väljasaatmine küsitluse läbiviija jaoks minimaalse vaeva ja ajakuluga (Hirsjärvi 2010).

Kvalitatiivsed uuringud on suunatud kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning analüüsimiseks kasutatakse pigem vähese vastajate arvuga küsitlusi. Kvalitatiivses uurimuses ollakse huvitatud tähendustest ja nende tähenduste struktuurist, mida sündmuses osalejad neile annavad (Laherand 2008). Käesolevas töös on kvantitatiivsel meetodil analüüsitud üldist vastanute hulka ning kvalitatiivsel meetodil õpingud katkestanute hulka. Töös on kasutatud ülevaateuuringut, kus küsimused ja vastusevariandid on küsimustiku koostaja poolt ette antud, kasutatud on nii valikvastustega küsimusi kui avatud ja suletud küsimusi. Küsimustiku viimases osas on jäetud vastajale võimalus lisada oma vastusele ka kommentaar või arvamus, mis omakorda annab võimaluse vastuse detailsemaks tõlgendamiseks. Respondentide tsitaadid on töös esitatud analüüsitava teemaga seostatult kursiivkirjas kaldkriipsude vahel. Respondendid on kommentaaride põhjal jagatud kaheks erinevaks vastajate grupiks – need, kelle laps ei ole õpinguid katkestanud, nende kommentaarid on tähistatud tähega V (vastaja) ning need, kelle laps on õpingud katkestanud, on tähistatud tähega K (katkestaja).

Struktureeritud ankeetküsimustikus on 30 küsimust. Uurimistöö valimi moodustamiseks pöördus töö autor ELPLi juhataja poole sooviga küsitlusankeet üles laadida ühingu kodulehele. Valimi moodustamisel on seatud kriteeriumiks, et peres peab kasvama neli või enam last, kellest vähemalt üks on koolikohustusliku ea ületanud. Ankeetküsimustik on jaotatud nelja erinevasse teemade plokki.

- Esimeses osas (küsimused 1-10) on üldised küsimused, mis puudutavad pere andmeid – vanemate vanus, vanemate haridus, elukoht ning selle tüüp, laste arv peres ning laste vanused.

- Teine osa (küsimused 11-16) puudutab laste haridusega seonduvat – milline on laste staatus hetkel ning millised on kodused õppimisvõimalused.
- Kolmandas osas (küsimused 17-23) on küsimused laste õpingute katkestamise põhjuste ja pere majandusliku olukorra kohta ajal, mil laps katkestas õpingud.
- Neljandas osas (küsimused 24-30) annab ülevaate oma õpingute katkestamise põhjuste kohta õpingud katkestanu ise.

Küsimustik on sisuliselt jagatud kaheks osaks – esimese osa moodustavad 16 küsimust, mis on üldisemat laadi ning millele vastavad kõik ankeedi täitjad. Järgnev 17. küsimus on pere laste õpingute katkestamise kohta põhikooli kolmandas kooliastmes või hiljem. Vastates sellele küsimusele eitavalt, suunatakse vastaja küsimustiku lõppu, kus tal on võimalik lisada kommentaar enda jaoks olulisele küsimusele. Need, kes vastasid 17. küsimusele jaatavalt, jätkavad küsimustiku täitmisega.

Andmed on kogutud *Lime Survey* keskkonna vahendusel 2014. aasta märtsis. Ankeedi andmed on süstematiseeritud ja analüüsitud andmetöötlusprogrammiga *Microsoft Excel 2010*, analüüsimise protsess toimus 2014. aasta aprillikuu jooksul. Lisaks sagedusjaotustele võeti andmete analüüsimisel kasutusele summaindeksid, mille abil leiti koondtulemused, mis võimaldasid küsitluse tulemusi kompaktsemalt analüüsida. Andmete kirjeldamiseks on kasutatud keskmist näitajat, mis iseloomustab tunnuste üldist taset.

Küsimustiku väljasaatmisel on märgitud, et vastama oodatakse nelja või enama lapsega peresid, kus vähemalt üks lastest on koolikohustusliku ea ületanud või katkestanud õpingud põhikooli kolmandas kooliastmes või hiljem. Ankeetküsitluse puhul ei saa kunagi kindel olla, et vastaja ei ilusta andmeid või et kõik ankeedid tulevad täidetult tagasi. Samuti võib tekkida küsitlusviga, kus vastaja ei ole jälginud etteantud kriteeriumeid ning on saatnud küll täidetud ankeedi, kuid mida ei ole võimalik analüüsimiseks kasutada. Käesoleva töö empiiriline osa on koostatud ankeetküsitlusele vastanute andmete analüüsimise põhjal.

Kuna uurimus oli plaanis läbi viia kindla sihtgrupiga, milleks on ELPL (Eesti Lasterikaste Perede Liit), siis tegi töö autor koostööd ühingu juhatajaga, et läbiviidud küsitlust oleks võimalik kasutada ka ühingu eesmärke ning huve silmas pidades.

Uurimuse läbiviimiseks koostas töö autor 2014. aasta jaanuaris-veebbruaris ankeetküsimustiku (lisa 1), mille saatis 2014. aasta märtsi algul ELPL juhatajale, kes laadis küsimustiku üles ühingu kodulehele, millele on juurdepääs kõigil ühingu liikmetel. Tuginedes andmekaitse seadusele on ankeet anonüümne ning ei sisalda äratuntavalt isikuandmeid. Kuigi ELPLi liikmesperede arv on üle tuhande, siis vastajaid oli vaid 106 ning viis neist, kes ei täitnud ankeedis esitatud kriteeriumeid laste vanuse osas, tuli kõrvaldada. See võib ka seletatav olla viimasel paaril aastal toimunud ühingusiseste muudatustega, mille alusel hinnatakse abikõlblikeks pered, kus on vähemalt neli alaealist või õppivat last. Liikmespered, kus on osad lapsed nendest kriteeriumidest välja kasvanud, võivad olla küll ühingu liikmed ning osaleda üritustel, kuid neile peredele puudub sotsiaalabi garantii, mis on suurperedele küllaltki olulise tähtsusega. Selliste ümberkorralduste tagajärjel on paljud sotsiaalses mõttes mitte abikõlblikud pered viimase aastaga ühingust lahkunud. Kuna uurimus on läbi viidud anonüümsena, siis ei saa töö autor kontrollida, kui palju on ELPLi liikmete hulgas peresid, kes vastavad uurija poolt etteantud kriteeriumidele ning seeläbi ei ole võimalik valimist määrata vastajate osakaalu.

Uuringu sihtkrupiks on ELPLi liikmespered, kus vähemalt üks lastest on kohustusliku kooliea ületanud. Ankeedi on vastamiseks avanud või poolikult täitnud kokku 321 vastajat. Valimiks jäi 101 isikut, kes on ankeedi lõpuni täitnud, neist 93 olid naised ja 8 mehed.

2.2. Uurimisandmete analüüs ja tulemused

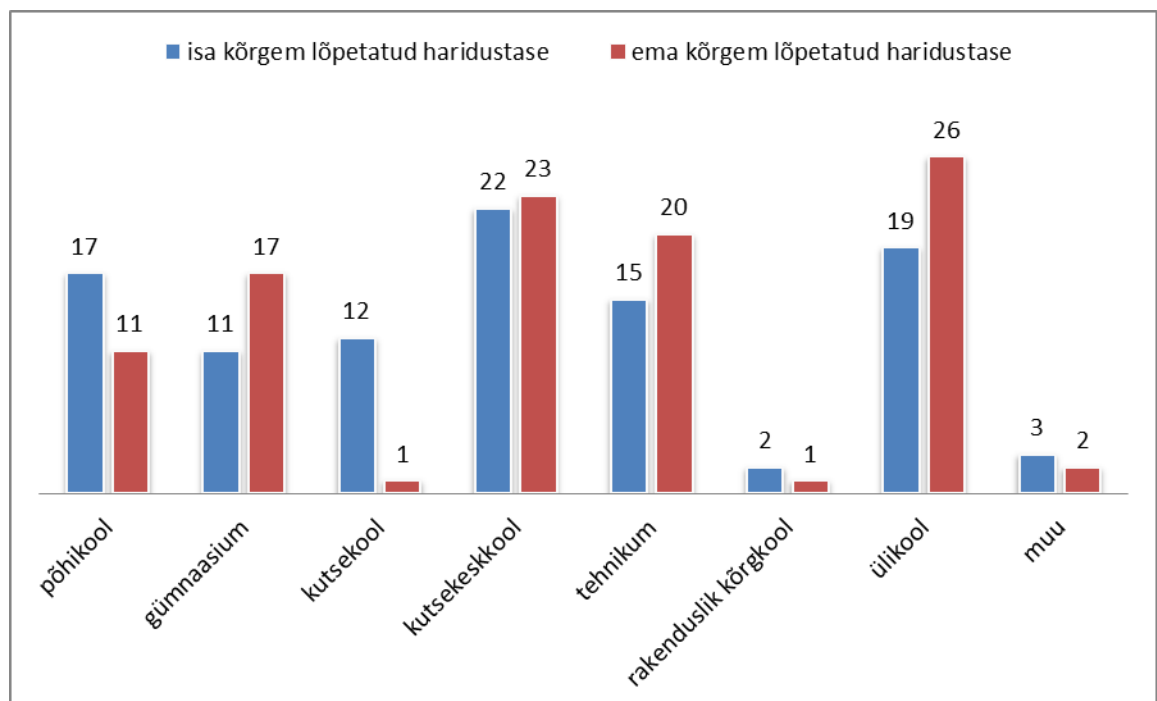
Küsitlusele vastas 101 suure pere vanemat üle Eesti. Vastajatest olid 93 naised ja 8 mehed. Vastajatest vanim naine oli 55- ning noorim 31-aastane, meestest vanim vastaja oli 60-aastane ning noorim 30-aastane, keskmised vastavalt 42 ja 43,6. Vastanutest ühel juhul on märgitud ema ja neljal korral isa puudumine.

Vastuseid laekus igast maakonnast v.a Saaremaalt. Kõige rohkem vastajaid oli Hiiumaalt – 25 vastajat, järgnesid Tartumaa 19 vastajaga, Raplamaa 18 vastajaga ning

Pärnumaa 12 vastajaga. Ülejäänud maakondade vastajate arv oli 1–5 vastajat maakonna kohta.

2.2.1. Vanemate haridustaseme võrdlus erinevates kooliastmetes

Mitmed uurijad on väitnud, et vanemate haridustase mõjutab ka laste haridust, kuna madalama haridustasemega vanemad ei nõua ka oma lastelt paremaid õpitulemusi ega edukust koolis, samas aga kõrgema haridustasemega vanemad soovivad saada akadeemiliselt edukamaid järglasi.

Joonis 1. Vanemate haridustaseme võrdlus erinevates kooliastmetes, mõõtühikuks vastajate arv (autori koostatud).

Arvestades respondentide vanuselist koosseisu, mis on naistel keskmiselt 42 ja meestel 43,6 aastat, võib teha suures osas üldistusi vastajate kooli lõpetamise aja osas. Kõige madalam tase ehk põhikooli lõpetamise aeg jääb 1980-ndate teise poolde, mil algas koolireform. Sel ajal hakati kaheksaklassilist ehk põhiõpet järk-järgult üle viima üheksaklassilisele õppele. Samal ajal muutusid ka koolide nimetused – kui enne olid algkool, 8-klassiline kool ja keskkool, siis nüüdsest muutusid nimetused järk-järguliselt,

muutudes kas põhikooliks või gümnaasiumiks. Põhikooli õppesüsteem jagunes kolme kategooriasse – esimene (1.-4. kl), teine (5.-6. kl) ja kolmas (7.-9. kl) kooliaste.

Erinevate uuringute põhjal on väidetud, et põhikooli kolmandas kooliastmes on õpiraskustega suuremas osas poisid. Sama tendentsi võib märgata ka käesolevas uuringus, vaadeldes vanemate haridustaset põhikooli ning kutsekooli osas: kõrgeimaks haridustasemeks on põhiharidus 17 isal ning 11 emal. Kutsekooli osas võib olla poiste osakaal suurem, vastavalt 12 ja 1 just seetõttu, et kui tüdrukud lähevad peale põhikooli edasi õppima gümnaasiumisse, siis poisid valivad kutsekooli, et saada vähemalt mingi eriala, mis on soodustavaks teguriks tööturul osalemisel. Kutsekeskkooli lõpetajate tase on suhteliselt võrdne, vastavalt poistel 22 ja tüdrukutel 23. Siinkohal ei ole teada, kas vastaja läks kutsekeskkooli peale põhikooli lõpetamist ning omandas üheaegselt nii kutse- kui keskhariiduse või ta läks kutsekeskkooli peale keskkooli lõpetamist ja omandas ainult kutse. Kutsekeskkooli oli võimalik minna peale põhikooli, omandades üheaegselt nii kutse kui keskhariiduse, kuid oli ka teine võimalus – minna kutsekeskkooli peale keskkooli lõpetamist ja omandada eriala. Käesolevas uuringus ei ole kutsekeskkooli erinevad õppevormid eraldi välja toodud, millele viitas ka üks respondentidest: *V1 /Hariduse osas ei ole minule sobivat varianti, mis oleks keskhariiduse baasil kutseõpe. See oli ka sel ajal võimalik, millegipärast ei pakuta seda eriti kusagil, aga seda esines, et peale keskkooli läksid KKK eriala õppima./*

Tehnikumi lõpetajate osas on märgata jällegi tüdrukute suuremat osakaalu, vastavalt 20 tüdrukut ja 15 poissi. See on seletatav eelnevalt vaadeldud gümnaasiumi lõpetamisega, sest tehnikumi minemise eelduseks oli eelnevalt omandatud keskhariidus. Rakendusliku kõrghariiduse osas on vastajate arv jäänud väga madalaks, mida uurija seostab vastajate vanuselise koosseisuga. Kui vanemaealised on märkinud lõpetatud haridustasemeks tehnikumi, siis nooremaealiste puhul võib see olla rakenduslik kõrgkool, kuna paljud tehnikumid annavad tänapäeval rakendusliku kõrghariiduse. Vastanute hulgas oli ülikooli lõpetanud naised 26 ja mehi 19.

Käesolevas uuringus on selgunud, et suurperede vanemate keskmine haridustase emadel on märgitud küsimustiku järgi 5,4 ehk kutsekeskkooli ja tehnikumi vahel ning isadel 5,0 ehk kutsekeskkool. Standardhälve on mõlemal juhul 2,1 ning mediaan mõlemal juhul

5,0. Isad ja emad, kelle kõrgemaks haridustasemeks on jäänud põhiharidus on vastavalt isadel 29-l juhul vastajatest ning emade puhul 12-l juhul vastajatest. Tuginedes saadud andmetele ei saa väita, et suurperede vanemad on madala haridustasemega. Seda toetab ka respondendi arvamus väitele, et suurperede vanemad on madala haridustasemega: V4 /*Vaidleks teie valitud teemale vastu oma seisukohalt, kuna olen ka ise lõpetanud laste kõrvalt ülikooli.../.*

Hariduse osas võib väita, et mida kõrgem haridustase, seda ülekaalukamalt on selle lõpetajad naised. Sellise üldistuse põhjal järeltab töö autor, et ema haridustase mõjutab laste hariduspüüdlusi tugevamalt kui isa haridustase. Näitena isa suhtumine laste haridusse: K9 /*Kirjutasin siis oma õe pere andmed. Kahjuks ta suri 2 aastat tagasi, maha jäi kuus last ja mees, kes ikka kõigele käega lööb ja et tema sundima ei hakka, kui ei taha, ärgu mingi... Väga kahju on ja suuremaid lapsi- neid juba ei sunni ka, tükivad valetama. Nüüd juba paar aastat hiljem, suuremad lapsed laia ilma peal õnne ja rikkust otsimas. Miks ta nii kõik läks- arvan, et ikka raha ja heaolu tunne. Õpingud katkestasid nii poiss kui tüdruk, teised veel õnneks mitte./*

Kuna lapsed on sageli emaga tihedamalt seotud kui isaga, siis on ema eeskuju hariduse omandamisel suurema kaaluga.

2.2.2. Vanemate tööalane staatus laste tööharjumuse kujundajana

Lapse arengu seisukohalt on vanemate eeskujul küllaltki suur roll, mis määrab paljuski lapse edasise käitumismustri elus. Siinjuures on oluline tähtsus ka vanemate tööharjumusel.

Meedias võib sageli kuulda väiteid, et suurperede vanemad on madala haridustasemega ning suure töötuse määraga ühiskonna kiht. Analüüsides käesoleva töö andmestikku, on näha (vt tabel 1), et küsimustikule vastanud isadest töötavad 78 ning emadest 69. Peresid, kus töötavad mõlemad vanemad, on 58 kogu vastanute arvust. Töötuna on märkinud enda staatuse 6 naist ning 7 meest, ühes peres on märkinud mõlemad vanemad töötu staatuse. Vaid 20 juhul on naised märkinud, et nad on lastega kodused, suuremal arvul- 14 juhul on samaaegselt mehed märkinud, et nemad töötavad.

Tabel 1. Ülevaade vanemate tööalasest staatusest hetkel, mõõtühikuks vastajate arv (autori koostatud).

Ema tööalane staatus hetkel	Isa tööalane staatus hetkel				Kokku
	töötab	töötu	lastega kodune	muu	
Töötab	58	4	2	5	69
Töötu	4	1		1	6
lastega kodune	14	2	3	1	20
Muu	2			4	6
Kokku	78	7	5	11	101

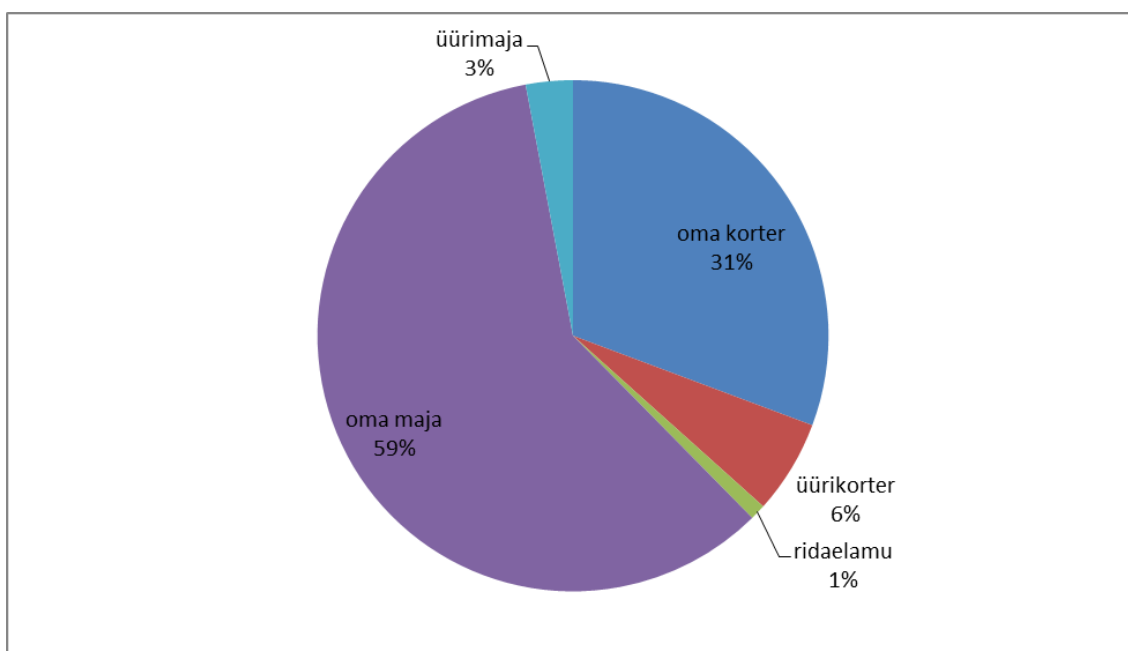
Mehed on lastega kodune olemist märkinud kokku viiel korral, neist kahel korral naine töötab ning kolmel korral on märgitud, et mõlemad vanemad on lastega kodused. Vanemate tööalane staatus on määramata 11 mehel ja 6 naisel.

Tööga hõivatusel tehtud keskmise näitaja arvestus näitab, et naiste keskmine on 1,7 ja standardhälve 1,0 ning meestel keskmine 1,4 ja standardhälve 0,9. Mediaan on mõlemil juhul 1,0. Tööga hõivatus on esitatud skaalal 1- töötan, 2- töötu, 3- kodune 4- muu, seega tuleb tõdeda, et meeste keskmine tööga hõivatus on kõrgem kui naistel, seda kinnitab ka töötavate isade arv 78 emade 69 vastu.

2.2.3. Elukohta ning eluaseme tüübi seostamine laste arvukusega peres

Lapse haridust mõjutava tegurina pere laste arvukuse kõrval on määrava tähtsusega ka elukohta asukoht ning eluaseme tüüp. Suures peres on lastel omaette olemise võimalused oluliselt väiksemad kui 1-2-lapselises peres, alati on kuskil keegi, kellel on samaaegselt ühte ja sama pinda vaja. Ruumikitsikust võib pidada ka positiivseks ilminguks, kuna see annab võimaluse laste sotsialiseerumiseks ning õpetab üksteisega rohkem arvestama. Samuti on maal elavate laste võimalused hariduse osas enam piiratud kui linnalastel, sest sageli tuleb valida kodulähedasem kool, kuna teisteks valikuteks puudub transport või ei ole perel piisavalt materiaalseid vahendeid. Sellise järelduse võib teha ka respondendi kirjeldusest, et tema haridustee katkemise soodustavateks teguriteks võisid olla eluaseme asukoht ning vanemate majanduslik toimetulek: *K5 /Kodust eemal õppivatel lastel võiks olla bussisõit tasuta. See oli minu jaoks pidev probleem, et kas saan koju minna või mitte – kas vanematel on mulle bussiraha anda või ei/.*

Maapiirkonnas elavatel lastel on ka piiratud võimalused huviharidusega tegelemiseks, sest elades keskusest kaugemal, tuleb paljudel peredel arvestada vaid ühistranspordi olemasoluga. Sellise tähelepaneku on teinud ka respondent: V6 /*Kõikides huvialaringides ei saa käia, mis asuvad kaugemal, selleks puudub transport ja ka näiteks raha/.*

Joonis 2. Eluaseme tüüp, mõõtühikuks % vastajate koguhulgast (autori koostatud).

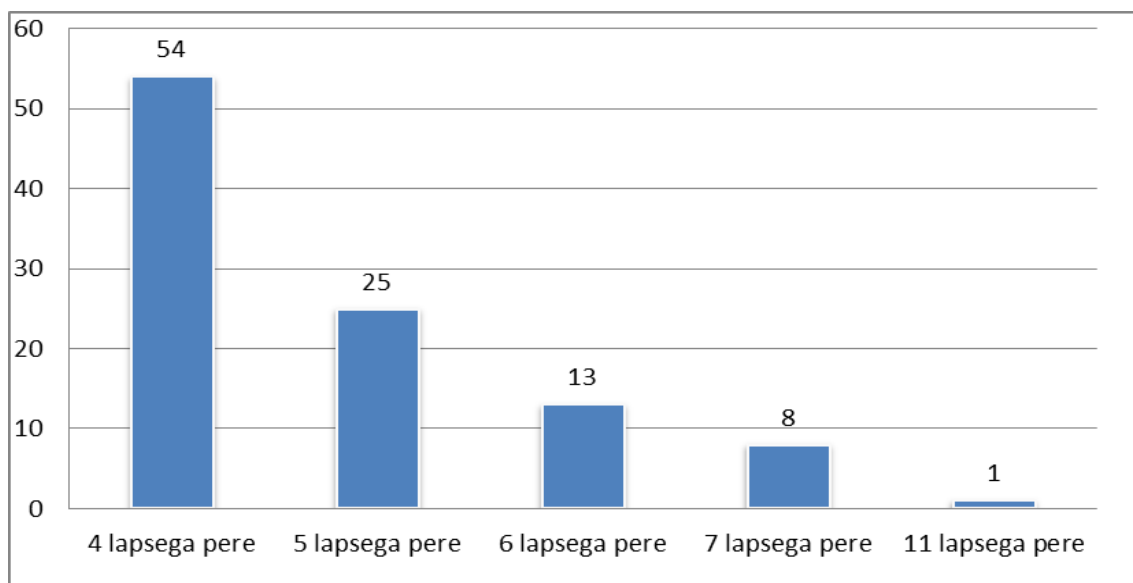
Joonisel 2 välja toodud eluaseme tüübilt on uuringu andmetel 50 peret märkinud eluaseme tüübiks oma maja, lisaks 9 peret elamise maal talus, samuti võib oma majas elamise alla liigitada eluasemena ridaelamu, milles elab 1 pere Raplamaalt (lisa 2). Teine suurem eluaseme tüübi valik oli oma korter, millele vastas 31 peret jaatavalt. Sellise tulemuse põhjal võib järeldada, et suured pered on eluasemega küllaltki hästi kindlustatud. Siinkohal võib positiivse tegurina välja tuua 2008 aastal sihtasutuse KredEx poolt algatatud sihtotstarbelist projekti „Kodutoetus lasterikastele peredele“, mis on andnud võimaluse paljudele suurperedele nii kodu soetamiseks kui selle renoveerimiseks. Üürimajas elamist on vastanud 1 pere Tartust ja 2 peret Hiiumaalt, üürikorteris elamist on märkinud kokku 7 peret linnast ja maalt.

Oma majas elamist on märkinud 27 neljalapselist peret, 13 viielapselist, 7 kuuelapselist, 2 seitsmelapselist ning 1 üheteistlapseline pere (lisa 3), viimane on pärit Tartumaalt (lisa

4). Oma korteris elamist on märkinud 16 neljalapselist peret, 9 viielapselist, 2 kuuelapselist ning 4 seitsmelapselist peret. Oma maja on elamiskohana märkinud kõige enam, 12 korral Hiiumaa vastajad, järgnevad Tartumaa ja Raplamaa 6 vastajaga, oma korterit on eluaseme tüübina nimetatud enim Hiiumaal ja Pärnumaal, mõlemad kuuel korral. Üürimajas elamist on märkinud üks pere Tartust ning kaks peret Hiiumaalt, kõigis neis peredes kasvab neli last.

2.2.4. Laste arvukuse mõju pere sotsiaalsele toimetulekule

Erinevate uuringute ning Eesti Statistikaameti andmetel langeb laste arvukus peres alates kolmandast lapsest. Jooniselt 3 on näha tugev langustendents nelja- ja viielapseliste perede vahel.

Joonis 3. Laste arvukus peres, mõõtühikuks vastajate arv (autori koostatud).

Vastajate koguhulgast 54 peres kasvab 4 last, enam kui poole võrra vähem ehk 25 peres 5 last, 13 peres 6 last, 8 peres 7 last ning ühes peres 11 last. Kokku on vastanud 101 pere lapsi 486, mis on keskmiselt 4,8 last iga pere kohta. Standardhälve on 1,1 ning mediaan 4,0. Vanuseline koosseis on märgitud kahekuistest kaksikutest kuni 35-aastase täiskasvanuni. Laste staatuseks hetkel on märgitud kodune 37 korral, lasteaias 54 korral, põhikoolis õppivaid lapsi 181 korral, gümnaasiumis õppivaid lapsi 37 korral, kutseõppe

erinevates vormides õpib 38 last, tehnikumis 9, rakenduslikku kõrgharidust omandab 10 last ning ülikoolis õpib 31 last. Staatuse kohta on märkinud töötab ja õpib 20 last ning töötab 53 last, töötuna on märgitud 12 last. Staatuse all muu on 7 last, nendest 2 on märgitud ajateenijatena.

V1 /Sünnijärjekorras teine laps võtab akadeemilise puhkuse ja läheb sõjaväkke, siis tagasi ülikooli/

V13 /Kõige vanem laps on lõpetanud rakendusliku kõrgkooli ja on hetkel kaitseväes/.

Küsimusele laste koduste õppimistingimuste kohta on kõige enam ehk 68 korda vastatud, et lapsel on õppimiseks oma tuba, järgneb vastus eraldatud toa osa 29 korda, õpivad elutoas 26 korda, õpivad köögis 18 korda ning vastus muu on kajastatud kahel korral. Küsimusele kas lapsel on õppimiseks oma laud, on vastatud 63 korral jaatavalt. Küsimustiku põhjal võib välja tuua, et suurperede laste õppimisvõimalused on küllaltki heal tasemel, suuremal osal lastest on õppimiseks kas oma tuba või oma õppimislaud, kuid on ka neid, kes õpivad elutoas või köögis. Kuna suurperede lapsed on harjunud olema pidevalt suuremas grupis, siis võib olla nende jaoks õppimine teiste pereliikmetega ühises ruumis meeldivam kui sulgumine teistest eraldatud ruumi. Kuna üldsuse arvamuse kohaselt on suurperede lapsed madala haridustasemega, siis õppimistingimusi vaadeldes sellega nõustuda ei saaks. Siinkohal näitema suurpere vanema hinnang laste haridusele seoses üldsuse arvamusega:

V10 /Lasterikkad pered väärtustavad reeglina lapsi enam ja pingutavad nende haridusega rohkem, sest ühiskond suhtub halvustavalt ja see tekitab trotsi/.

Kas lastel on võimalik osaleda tasulistel kooliüritustel on vastatud 80 korral jaatavalt ning 21 korral eitavalt.

V5 /Tasulistel kooliüritustel on vahel võimalik osaleda./

Küsimusele, kas lastel on võimalik osaleda huvialaringides, vastas jaatavalt 83 ning eitavalt 18 küsitletut. Vastajate kommentaaridest on näha, et laste huvihariduses osalemiseks on erinevaid toetusvõimalusi, suurperede liidu toetusel on võimalik saada huvihariduse toetust õppemaksude tasumiseks või õppevahendite soetamiseks. Kui

varasematel aastatel oli võimalus taotleda toetust ka laagrites ja võistlustel osalemiseks, siis viimastel aastatel ei ole seda võimalust enam pakutud. Huvialaringides ning tasulistel kooliüritustel osalemise võimaluste kohta on vähekindlustatud pered vastanud järgnevalt.

V7 /Käivad huvialaringides suurperede liidu toel. Kooli ürituste jaoks olen koolist vahel soodustust palunud. Meie koolil on fond vähekindlustatud peredele. Söögi pealt hoiame väga kokku/.

V17 /Huvialaringides on võimalik osaleda, kuid peab hindama maksumust ja valima taskukohase, mitte alati soovi järgi/.

Tasulistest kooliüritustest ja huvialaringidest saab osa võtta vähemalt 80% lastest, siinkohal võib olla elukoht suuremaks takistuseks kui pere majanduslik olukord. Seda kinnitab ka respondendi kirjeldus huvihariduse võimalikkuse kohta maal:

V16 /Tasuta huvihariduse võimalusi oleks hädasti vaja rohkem maakohtadesse, koolide ja lasteaedade juurde, küla raamatukokku vms/.

Küsimusele, kuidas hindate pere majanduslikku olukorda praegusel hetkel, vastas üks küsitletu, et majanduslik olukord on väga hea, 21 vastajat hindasid olukorda heaks, 57 vastajat nimetas majanduslikku olukorda rahuldavaks, 20 vastajat nimetas olukorda halvaks ning kaks vastajat väitsid, et majanduslik olukord on väga halb.

V11 /Hakkama saamiseks peab koguaeg kõvasti pingutama/.

K10 /Eks suurtel peredel on alati majanduslikult raske kui mitu last õpib/.

Respondentide vastustest selgub, et kuigi suurperede vanemad võivad olla kindlustatud korraliku hariduse, töö ja eluasemega, siis laste arv peres, eriti siis, kui peres õpib mitu last, on see, mis viib elatustaseme alla. Sellisele järelduse teeb töö autor arvestades vastajate kirjeldavaid kommentaare ning hinnanguid pere majanduslikule olukorrale, mis ütleb, et enam kui pooled peredest hindasid oma majanduslikku olukorda rahuldavaks ning üks viiendik peredest hindas olukorda halvaks. Samas on ka teisi peremudeleid, kus laste hea käekäigu ja hariduslike vajaduste eest vastutavad erinevad leibkonnaliikmed:

V8 /*Meie pere viie lapse hariduslikke vajadusi toetavad materiaalselt lisaks minule veel viis täiskasvanut – kaks laste isa, kaks vanaema, üks vanaisa/.*

Seega võib järeldada, et pere majanduslik olukord muutub pöördvõrdeliselt peres õppivate laste arvuga.

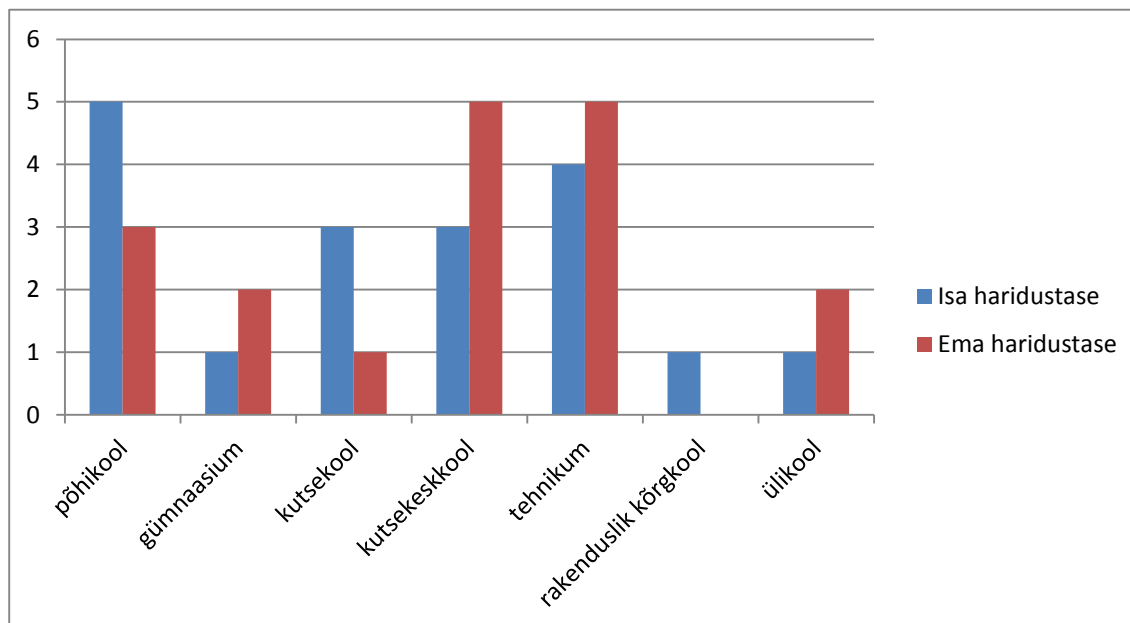
2.3. Suurperede laste haridustee katkemise põhjused ja hinnang pere majanduslikule toimetulekule

Hea haridus on elu alus. Haridus annab võimaluse materiaalse sõltumatus loomiseks – mida kõrgem haridustase, seda rohkem on elus valikuvõimalusi. Täna Eestis on koolikohustuslik iga põhikooli lõpetamiseni, või kuni 17-aastaseks saamiseni. Sageli lõpeb aga laste koolitee oluliselt varem, kas siis tervislikel põhjustel või õpiraskuste tekkimise tagajärjel. Õpiraskuste tekkimisele aitavad kaasa mitmed erinevad tegurid, mis viivadki lõpuks koolist välja langemiseni.

Suurperede seas läbi viidud küsitlusel selgus, et 101 vastajast 18 peres on lapsed õpingud katkestanud kas põhikooli kolmandas kooliastmes või hiljem. Küsitlusele vastanud peredes oli kokku 486 last, neist 32 on erinevatel põhjustel õpingud katkestanud. Õpingud katkestanutest 12 on tüdrukud ning 20 poisid. Mitmes peres on õpingud katkestanud mitu last, kuid samas peres on ka väga hästi õppivaid lapsi, mida näitab ka katkestaja 7 kirjeldus pere laste haridusliku staatuse kohta:

K7 /*Esimene laps, poeg, on pooliku kutseharidusega, kuigi tahab edasi õppida. Teine laps, tütar, omandab magistrtrit Tartu Ülikoolis. Meie pere kolmas ja neljas tütar jätkavad õpinguid kõrgkoolis Taanis, kuna seal makstakse korralikku õppetoetust kõigile välisüliõpilastele. Viies laps, tütar, töötab praegu Saksamaal lapsehoidjana, kogub raha, et õppida Eestis edasi/.*

Andmeid analüüsid selgub, et selle pere ema on lõpetanud gümnaasiumi ning isa tehnikumi. Samas on vastaja märkinud õpingute katkestamist kahel korral – nii poisi kui tüdruku puhul kutseõppes. Kirjete põhjal selgus, et õpingud on katkestanud esimene ja viies laps peres.

Joonis 4. Õpingud katkestanud laste vanemate haridustaseme võrdlus, mõõdetühikuks vastajate arv (autori koostatud).

Õpingud katkestanud laste peredes oli ema keskmine vanus 46,2 aastat, isa vanus 48,4 aastat, standardhälve 5,8 ja 4,6, mediaan vastavalt 46,0 ja 49,5. Vanemate haridustaseme keskmine oli emadel 4,8, mis jääb kutsekeskhariduse lähedale, isade haridustaseme keskmine on 4,4, mis on veidi üle kutsehariduse. Standardhälve on mõlemal juhul 1,9 ning mediaan vastavalt 5,0 emadel ja 4,5 isadel. Õpingud katkestanud laste emadel on kolmel juhul kõrgemaks lõpetatud haridustasemeks põhiharidus ja kahel korral kõrgharidus, isadel aga viiel korral põhiharidus ning vaid ühel korral kõrgharidus. Haridusalaseid andmeid võrreldes üldise respondentide vastustega, siis on selgelt näha, et õpinguid mittekatkestajatest vanemate haridustase on kõrgem kui õpingud katkestanud laste vanematel, vastavalt emadel 5,6 ja isadel 5,1. Siit saab kinnitust väitele, et kui vanematel on madalam haridustase, siis nad pööravad ka vähemat tähelepanu laste haridusele.

Elukoha suhtes on enim õpingute katkestajaid Tartumaalt, kuues peres, järgnevad Pärnumaa viie ning Hiiumaa nelja perega. Ühes peres on õpingute katkestamist märkinud respondendid Raplamaalt, Viljandimaalt ja Lääne-Virumaalt. Selline jaotus võib seletatav olla ka vastajate üldarvuga, mis samuti eelpool nimetatud maakondades oli suurem. Eluaseme tüübilt on enim märgitud oma korter, seitsmel korral, oma maja

viiel korral, maal talus kolmel korral, üürikorteris elamine kahel korral ning üürimajas elamine ühel korral.

Vaadeldes õpinguid katkestanud laste elukohta, siis valdavalt on tegemist maakonnas elavate lastega, vaid neljal juhul on elukohaks märgitud maakonna keskus. Tulemusi analüüsidest teeb töö autor järelduse, et maapiirkonnas on õpilasel kooliprobleemide tekkimisel valikuvõimalused väiksemad kui linnas elavatel lastel. Kuigi maakoolis on väiksemad klassid ja õpetajal jätkub rohkem tähelepanu igale lapsele, siis paljudes maakoolides puudub õppenõustaja või kooli psühholoog, kelle poole laps saaks probleemide tekkimisel pöörduda. Samale tulemusele on jõudnud ka erinevad teadlased haridusalaseid uuringuid läbi viies.

Tabel 2. Õpingud katkestanud laste vanemate tööalane staatus 2014. a märtsis (autori koostatud).

Ema tööalane staatus hetkel	Isa tööalane staatus hetkel				Kokku
	töötab	töötu	lastega kodune	muu	
töötab	10	1		2	13
töötu		1		1	2
lastega kodune	1		1		2
muu				1	1
Kokku	11	2	1	4	18

Vaadeldes vanemate tööalast staatust tabelis 2, siis kümnel juhul töötavad mõlemad vanemad, samas on üks pere, kus ei tööta kumbki vanematest. Emadest töötab käesoleval hetkel 13, isadest 11. Ühel perel on märgitud isa töötuks, ema staatus muu. Andmeid analüüsidest selgus, et selles peres kasvatab lapsi isa üksinda.

K9 /Kirjutasin siis oma õe pere andmed. Kahjuks ta suri 2 aastat tagasi, maha jäi kuus last ja mees, kes ikka kõigele käega lööb ja et tema sundima ei hakka, .../

Samas on üks pere märkinud, et mõlemad vanemad on lastega kodused. Selles peres on 11 last, neist alla aastased kaksikud ning kaks eelkooliealist last. Sama pere vanim laps on 24 aastane.

Vaadeldes vanemate tööalast staatust ajal, mil laps õpingud katkestas, siis selgub, et sel ajal olid tööga hõivatud 12 ema ja 8 isa. Analüüsidest küsitluse tulemusi selgub, et

peredes, kus isa on märkinud „ei tööta“, on 6 last märkinud õpingute katkestamise põhjuseks pere halva majandusliku olukorra. Nende näitajate puhul võib teha üldistavaid järeldusi, et paljud õpinguid katkestavad lapsed teevad seda pere majandusliku olukorra sunnil või soovist saavutada majanduslikku iseseisvust. Kui vanemate poolt puudub piisav hariduse väärtustamine, siis seda kergekäelisemalt kooli pooleli jäetakse. Küsitlusele vastanutest kolmandik on nimetanud õpingute katkestamise põhjusteks majanduslikud raskused.

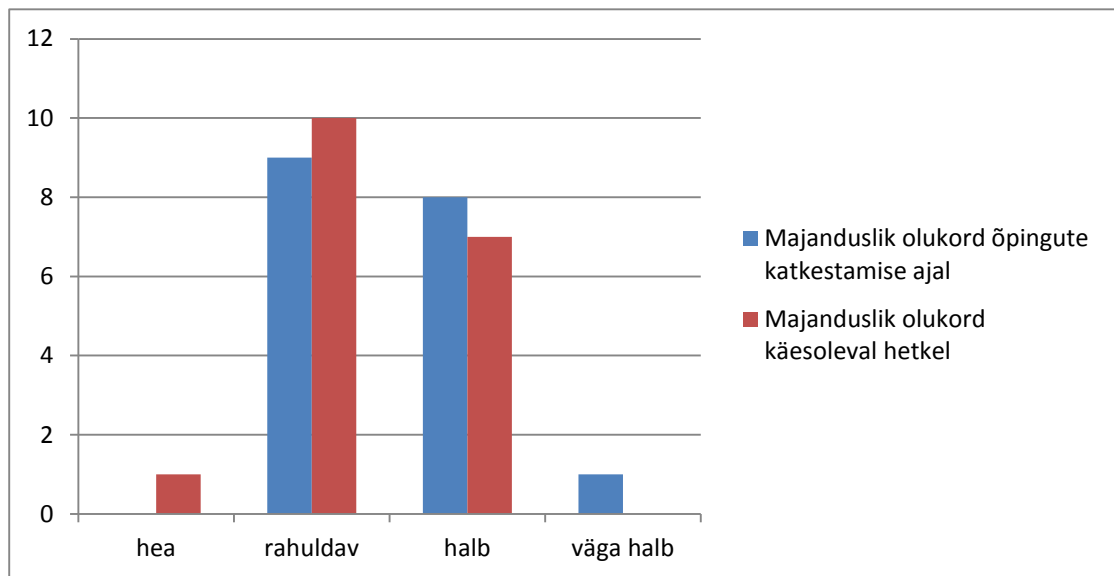
K4 /tundsid, et tööle minekuga saab kiiremini raha teenima hakata ja lubada paremat elukvaliteeti/.

K9 /Väga kahju on ja suuremaid lapsi – neid juba ei sunni ka, tükkivad valetama. Nüüd juba paar aastat hiljem suuremad lapsed laia ilma peal õnne ja rikkust otsimas. Miks ta kõik nii läks – arvan et ikka raha ja heaolutunne. Õpingud katkestas nii poisid kui tüdrukud, teised õnneks veel mitte/.

Kui emade tööalane staatus on muutunud vaid ühe muutuja võrra, siis isade tööalane hõivatus on käesolevaks ajaks kasvanud kolme ühiku võrra. Suure vastajate arvu juures ei oma selline muutus erilist tähtsust, kuid väikse kogumi puhul on see suur muutuja, mille põhjal saab üldistusi teha. Töö autor järeldab, et suures osas tekivad perel majanduslikud raskused siis, kui pereisa ei tööta.

Samal ajal on märgitud, et 8 pere lastel on võimalik osaleda nii tasulistel kooliüritustel kui huvialaringides, 4 peret on vastanud, et tasulistel üritustel ei ole võimalik osaleda, kuid huvialaringides on võimalik osaleda. Vastanutest 3 peret kinnitab, et lastel ei ole võimalik osaleda ei tasulistel kooliüritustel ega ka huvialaringides. Siinkohal võib olla tegemist maapiirkonnas elava perega, kus puuduvad huviharidusega tegelemise võimalused nii majanduslikus mõttes kui elukohast tingituna.

Ülevaates (vt joonis 5), milline oli pere majanduslik olukord ajal, mil laps katkestas õpingud, selgub, et suurem osa vastajatest hindas olukorda kas rahuldavaks või halvaks, ühel juhul ka väga halvaks. Vastaja viitab asjaolule, et peres õpib mitu last üheaegselt, mis viib majandusliku olukorra madalseisu.

Joonis 5. Majandusliku olukorra võrdlus peredes, kus laps on katkestanud õpingud (autori koostatud).

K7 /Kui peres 5 last õpib, siis miinimumpalka saavad vanemad ei suuda neid koolitada/.

Võrreldes aga majanduslikku olukorda praegusel hetkel, siis on näha, et vastajad märgivad olukorra paranemist.

Analüüsid andmeid õpingute katkestamise kohta selgub, et enim on õpinguid katkestanud pere esimesed lapsed ning enamusel juhtudest on katkestamise aeg jäänud järgneva õe või venna sünniperioodi. Sellest järeldab töö autor, et laste haridustaset mõjutab nii sünnijärjekord kui laste arv peres, sest vanemlik tähelepanu koondub väiksematele lastele ning suuremad jäävad tähelepanuta. Näitena K2 vanema kirjeldav vastus: */Esimene oli tüdruk – tal jäi 9 klassi lõpust 3 kuud ja teine oli poiss/*. Sama tulemuseni on jõutud ka varem hariduslikke uurimusi läbi viies.

Põhikoolis on õpingud katkestanud 12 last, neist kolme puhul on vastaja märkinud kirjelduses, et kool jäi lõpetamata, kuna laps on sügava või raske puudega. Põhikool jäi lõpetamata ka tüdrukul, kes ootas kooli ajal last, ning tema on kirjeldavalt põhjendanud oma olukorda järgnevalt: K2 */selleg ajal koolis rasedaid ei hoitud vaid mõnitati/*.

Põhikoolis õpingute katkestajatest suurem osa on katkestamise põhjuseks märkinud õpiraskused reaalinetes, järgnes põhjuseta puudumine, halb läbisaamine õpetajaga ning kahel juhul ka tervislikud põhjused. Mitmed põhikoolis õpingud katkestanud on öelnud, et läksid tööle ning osad jätkasid hiljem õpinguid kutsekoolis. K5 */Reaalained olid rasked. /Läksin vahepeal tööle ja jätkasin õpinguid kutsekoolis/.*

Teine suurem grupp kooli poolelijätajaid on peale põhikooli kutsehariduse omandajad. Selles astmes on õpingute katkestajaid 16. Sagedasema õpingute katkestamise põhjusena on siin märgitud pere majanduslikke raskusi ning vanemliku järelevalve puudumist, mis kaasneb perest eemal elamisega. Õpingute katkestamist on kirjeldatud järgnevalt: K10 */esimene laps, tüdruk, läks tööle, et oma olukorda parandada, teine laps, poiss, tahtis ka varakult iseseisvaks saada... ja seoses sellega tekkisid õpiraskused/.* Mitmed kutsekoolis õpingud katkestanud on põhjuseks toonud ka kooli kõrvalt töötamise, mille tagajärjel tekkisid põhjuseta puudumised ning õpiraskused. Samuti on märgitud, et: K1 */Eriala ei huvitanud ja peale haridustee katkestamist läksin tööle ega soovinud kohe uuesti muud eriala õppima hakata/.*

Õpingud katkestanud laste vanemate arvamused lähevad kutsekooli osas laste arvamusest lahku. Kui lastest enamik nimetab esimesena pere majanduslikke raskusi, seejärel elamine perest eemal, kooli kõrvalt töötamine, siis vanemad märgivad esimesena põhjuseta puudumised ning seejärel õpiraskused. Majanduslikke põhjusi nimetatakse alles kolmanda või neljandana. Seega võib järeldada, et lapsed ja täiskasvanud hindavad olukorda erinevalt.

Elukohana õpingute katkestamise ajal on enamus põhikoolis katkestanud märkinud elamist kodus, vaid ühel juhul on märgitud elamist kooli õpilaskodus. Kutsekoolis õpingud katkestanud on märkinud elamine kooli ühiselamus ja elamine üürikorteris, gümnaasiumis õpingud katkestanu on märkinud elamist tuttavate juures. Analüüsidest saadud tulemusi võib järeldada, et põhikoolis õpingud katkestanutel puudus vanemlik tähelepanu, et märgata kui laps oli raskustesse sattunud. Kutsekooli õppima läinud lapsed, kes varem elasid koos perekonnaga ning nüüd peavad ise vastutama enda majandusliku toimetuleku eest, ei saa sellega hakkama. Sellise järelduse teeb töö autor laste hinnangute põhjal, kus on õpingute katkestamise põhjusena toodud esimese valikuna pere raske majanduslik olukord ja teisena kooli kõrvalt töötamine. Perele on

kindlasti lapse kodust eemal õppimine suurem kulu, kuid noored sooviksid veelgi enam, et tunda ennast teistega võrdsena. See on ka üheks põhjuseks, miks minnakse kooli kõrvalt tööle. Gümnaasiumis õpingud katkestanu hindas pere majanduslikku olukorda raskeks ning katkestamise põhjusena tõi välja töötamise kooli kõrvalt. Küsimusele, milliseks oleks kujunenud tema elu, kui oleks kooli lõpetanud nominaalajaga, vastas K5: */Hea küsimus, ma ei tea... Ilmselt oleksin veel kauem õppinud, sest peale gümnaasiumit oleks tulnud ju ka eriala minna õppima/.*

Küsimusele, milliseks oleks võinud kujuneda elu siis, kui oleksid kooli lõpetanud, jagunesid vastused kaheks – üks osa, peamiselt põhikoolis õpingud katkestanud poisid vastasid, et elu oleks samasugune kui praegu, vastajatest 3 on märkinud staatuseks töötu ning 2 muu, 2 tüdrukut on märkinud staatuseks üksikvanem. Teine osa vastajatest arvab, et ilmselt töötaks valitud erialal, elukvaliteet oleks parem ning tööturul konkureerimise võimalused oleks paremad.

Näitena toob töö autor välja ühe vastaja kirjelduse tema haridustee kujunemisest: */kasutasin juhust, et keegi ei tundnud huvi kus olen või millega tegelen.../ koolitee katkes kaheksandas klassis, /mina olen rahul oma lõpetamisega/, /... ei tea, aga praegu on mul oma kodu ja tasuv töö, ma ei pea virelema nii nagu lapsena. Samas olen täna mina see, kes rahastab oma noorema õe õpinguid./* Küsimusele millist haridust sooviks oma lastele, vastas küsitletu järgnevalt: */Haridust, mis võimaldaks neil meeldival erialal töötada ja teistega konkureerida/.* Siit järeldus – kuigi suurpere lapsel endal on haridustee pooleli jäänud, siis oma lastele soovib ta haridust, mis oleks tööturul konkurentsivõimeline.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Toetudes asjaomasele kirjandusele ja uurimustulemustele selgus, et õpilase koolikohustuse mittetäitmist soodustavad kodust ja koolist tulenevate mõjutegurite kokkulangevus. Koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid tuleb eelkõige hakatagi otsima kodusest kasvukeskkonnast, kuna just pere moodustab lapse kõige vahetuma ümbruse. Kodupoolseteks põhjusteks on erinevad sotsiaalsed probleemid, milleks on perekonna

majanduslikud raskused, vanemate madal haridustase, vanemate töötus või vanemate liigne töökoormus, mille tõttu jääb tähelepanu lapse tegemiste suhtes pinnapealseks.

Uurimistulemused näitasid, et koolikohustuse mittetäitmine on aktuaalne ka suurperede laste seas. Kõige enam põhjustavad kooli poolelijätmist suurperede laste seas põhikoolis õpiraskused reaalses ning pere majanduslik olukord kutseõppes. Õpilastel, kes on katkestanud õpingud enne koolikohustusliku ea lõppu, on suur oht sattuda edasises elus vaesuslõksu, mida tingib töötuksjäämine hariduse puudumise tõttu.

Lasterikaste perede lapsed tegelevad 80% ulatuses huvitegevusega. See võib olla seotud vanemate piiratud ajaressursiga, mille tagajärjel otsivad lapsed vanema täiskasvanu tähelepanu ja tuge väljastpoolt kodu ning tähelepanu saamiseks osalevad erinevates huvialaringides, trennides ja muusikakoolis.

Uurimusest selgub, et vanemlik ressurss ühe lapse kohta väheneb iga järgneva lapse sünniga. Samas võib seda lugeda ka positiivseks ilminguks, kuna negatiivsus iga lapse suhtes kahaneb laste arvu kasvamisega peres. Negatiivsuse all võib mõista ka lastele pandud koduseid kohustusi, mille täitmine jaguneb laste vahel. Laste arvu suurenedes ülesanded iga lapse kohta vähenevad.

Suurperede laste vanemad ei jõua tegeleda kõigi lastega võrdsel tasemel, seega tuleb vanematel lastel sageli saada küllaltki varakult täiskasvanuks. See võib ka olla uuringus välja tulnud põhjuseks, et õpinguid katkestanud on suuremas osas pere esimesed lapsed.

Tuginedes käesolevas uuringus saadud andmetele ei saa väita, et suurperede laste vanematel on madal haridustase, küll leidis aga kinnitust, et õpinguid katkestanud laste vanematel on madalam haridustase kui õpinguid mittekatkestanud laste vanematel. Haridustaseme osas saab väita, et mida kõrgem on lõpetatud haridustase, seda ülekaalukamalt on selle lõpetanud naised. Sellise tulemuse põhjal järeltab töö autor, et ema haridustase mõjutab laste haridusplaane tugevamini kui isa haridustase.

Uurimuse põhjal saadud andmed vanemate tööalase staatuse kohta näitavad, et 75% vanematest on tööga hõivatud. Laste õpingute katkestamise ajal oli töötavate vanemate osakaal madalam, eriti isadel, mistõttu võib väita, et isa mittetöötamine põhjustab perele majanduslikke raskusi enam kui ema mittetöötamine. Uuringust selgub, et perel tekivad

majanduslikud raskused ka sel juhul, kui peres õpib mitu last üheaegselt, eriti on see tuntav siis, kui osad lapsed õpivad kodust eemal.

Laste haridust mõjutava tegurina on olulisel kohal ka elukoht, sest maal elavatel lastel on piiratumad võimalused valida kooli või tegeleda huviharidusega. Kodust eemal õppivatel lastel on sagedasemaks probleemiks pere majanduslik olukord.

Ettepanekutena tooks töö autor välja huvihariduse kättesaadavamaks tegemise maapiirkondades koolide kaudu. Samuti võiks huviharidus olla riiklikult rahastatud, mis annaks võimaluse vähekindlustatud perede lastel tegeleda huviharidusega teistega võrdsel tasemel.

Kutseharidussüsteemis õpilastele tasuta transpordi võimalus. Praeguse süsteemi kohaselt maksab õpilane transpordi eest ise ning järgmisel kuul hüvitab kool läbi Haridusministeeriumi 50% transpordikuludest. Ettepanekuna toob töö autor välja sõidukaardi vajaduse, mis on kasutusel ka põhikooli õpilastel ja mis annaks ühe edasi-tagasi sõidu igal nädalal.

Lisaks võiks olla tasuta elukoht ka kutsekoolide õpilastel. Kuna praegu maksavad kutsekoolide õppurid täis summa ühiselamu üüri, on see suur väljaminek vanematele, seda eriti juhul, kui peres õpib mitu last ning osad neist kodust eemal. Selline toetus soosiks pere majandusliku olukorra paranemist ning vähendaks pere vaesusrisiki langemist.

KOKKUVÕTE

Lõputöö „Suurperede laste haridustee katkemine ning selle seos perekonna sotsiaalse toimetulekuga“ koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk on teoreetiline osa, mis on koostatud tuginedes erialasele teaduskirjandusele ja varasemate uuringute analüüsile ning mis käsitleb suurperede laste haridusega seonduvaid probleeme. Teine osa põhineb uuringutulemuste analüüsil, mille põhjal on tehtud järeldused ning esitatud ettepanekud suurperede majandusliku olukorra parandamise võimalikkuse kohta.

Uurimuse läbiviimiseks koostati ankeetküsimustik, mis oli vastamiseks avatud Eesti Lasterikaste Perede Liidu kodulehel. Küsitlusele oodati vastama peresid, kus on neli ja enam last ning vähemalt üks lastest on koolikohustusliku ea ületanud. Küsitlusele vastas 101 isikut kellest 93 olid naised ning 8 mehed. Vastajate peredes kokku oli kasvamas 486 last kellest 32 olid erinevatel etappidel õpingud katkestanud.

Käesoleva uurimustöö eesmärk oli välja selgitada, millised on suurpere laste haridustee katkemise põhjused ning kuidas mõjutab seda pere majanduslik taust. Varasemad uuringud on näidanud, et pere suurusel on negatiivne mõju laste õpitulemustele, kuna pere kasvamisega vanemlik ressurss iga lapse kohta väheneb. Kuna antud lõputöö keskendub suurperede laste haridustee katkemisele ning selle seostele pere sotsiaalse toimetulekuga, soovib töö autor rõhutada, et toetudes varasemate rahvuslike ja rahvusvaheliste uuringute analüüsidele võib olla, ja tihti ka on, pere suurusel laste õpingutulemustele negatiivne mõju. Põhjuseks on välja toodud asjaolu, et pere suurenedes vanemapoolne kontroll ja toetus iga lapse kohta väheneb, eriti just pere vanemate laste osas. Seega võib öelda, et suurperede vanemate kõige kallim ressurss on aeg.

Uuringust selgus, et kui suurperede laste vanemate üldine haridustase oli üle keskmise, siis õpingud katkestanud laste vanemate haridustase oli madalam. Siit saab kinnitust varasemate uuringute põhjal välja toodu, et madalama haridustasemega vanemad ei oota häid tulemusi ka oma lastelt. Varasemad uurimustööd on näidanud, et ei ole olemas ühte

kindlat tüüpi haridustee katkestajaid. Kooli pooleli jätmise põhjused on väga erinevad. Mõned sagedasemad põhjused, mis on rahvusvahelistes uurimustöodes välja toodud, on õpilaste rahulolematuse kooliga, õppetulemused ja kooli asukoht, suhted teiste õpilaste ja õpetajatega ning kodu ja perekonna mõju. Kodu ja perekonna mõjutusi õpitulemustele ja haridusele üldse peetakse kõige olulisemateks, sest kodul on isiksuse kujundamisel tähtsaim roll.

Kuna haridustee katkemine üha madalamas kooliastmes on probleem, mida ei ole suudetud lahendada, peab töö autor teema uurimist suurperede seas aktuaalseks. Küsitlusele tuginedes selgub, et peamine põhjus, miks põhikooli kolmandas astmes, 7-9ndas klassis, õpingud katkestatakse on õpiraskused, seda peamiselt reaallainetes. Peamine põhjus, miks teises suuremas grupis, kutsekoolis, õpingud katkestatakse on pere majanduslik olukord või selle halvenemine ja pideva vanemliku järelevalve puudumine. Kutsekoolis õpingute katkestamise peamiseks põhjusteks on nimetatud laste poolt pere majanduslikud raskused ja vanemliku järelevalve puudumine, vanemate poolt aga põhjuseta puudumine ja õpiraskused.

Uurimustööle tuginedes toob töö autor välja suurperede poolt esile tõstetud kitsaskohad mis vähendaks õpilaste haridustee katkestamist:

- Huvikoolid ja erinevad hobid, nagu muusikakoolid, trennid, huviringid jne. tuleks maakohtades kättesaadavamaks teha näiteks läbi koolide, külaseltside või kohalike raamatukogude. Veelgi, suurperede lastel peaksid huvikoolides olema riigi poolt rahastatud kohad, mis tagaks võrdse huvihariduse kättesaadavuse ka suurperedest ja vähekindlustatud peredest pärit lastele.
- Tasuta transport kutsekooli ja tehnikumi õpilastele. Kasutusele tuleks võtta sarnased sõidukaardid, mida kasutavad maakoolide õpilased ning mis tagaksid kodust eemal õppivatele lastele ühe edasi-tagasi sõidu igal nädalal.
- Tasuta elamiskoht või ühiselamutuba õpilastele, kes elavad ja õpivad kodust eemal ning kelle kodune majanduslik olukord on madalamal tasemel. Selline süsteem vähendaks pere rahalist väljaminekut ning vaesuspiirile langemise riski.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Aavik, A.** (2001). Osakem mõista õpilase käitumist. *Haridus*, 2, 2001.
2. **Archambault, I., Eccles, J. S. & Vida, M. N.** (2010). Ability self-concepts and subjective value in literacy: Joint trajectories from grades 1 through 12. *Journal of Educational Psychology*, 102(4), 804-816.
3. **Christenson, S. L., Thurlow, M. L.** (2004). School dropouts: Prevention considerations, interventions, and challenges. *Current Directions in Psychological Science*, 13(1), 36-39.
4. **Conley, D.** (2000). Sibship sex composition: effects on educational attainment. *Social Science Research*, 29, 3, 441–457.
5. **Cowley, P.** (2004). The Good School: A Quality Check-list. *Education Canada*, 44(3), 10-12.
6. **De Haan, M.** (2010) Birth Order, Family Size and Educational Attainment. *Economics of Education Review*, 29, 4, 505-510; 576-588.
7. **Downey, D. B.** (1995). When bigger is not better: family size, parental resources, and children's educational performance. *American Sociological Review* 60, 6, 746-761.
8. **Downey, D. B.** (2001). Number of Siblings and Intellectual Development. *American Psychologist*. 59, 6/7, 497-504.
9. Eesti Lasterikaste Perede Liit [<http://www.lasterikkad.ee/arengukava/>] 26.01.2014

10. Eesti Statistikaamet (2005). Mitteaktiivsus. [<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/03Mitteaktiivsus/03Mitteaktiivsus.asp>] 11.01.2014
11. Eesti Statistikaamet. Statistika andmebaas: Sotsiaalelu. [<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/08Leibkonnad/08Leibkonnad.asp>] 12.02.2014
12. **Guo, G. VanWey, L. K.** (1999). Sibship size and intellectual development: is the relationship causal? *American Sociological Review* 64, 4, 169-187.
13. Haridus- ja teadusministeerium. „Mis on arenguestlus?“ [<http://www.hm.ee/index.php?045246>] 16.02.2014
14. **Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P.** 2010. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina. Juhi käsiraamat 2003. Peatoimetaja Heller, R. Tallinn: Varrak.
15. **Järve, L.** (2003, 23. mai). Lapse õigus turvalisusele. *Õpetajate Leht*, lk 3.
16. **Kabbani, N. S.** (2001). The Dropout Process in Life Course Perspective: Early Risk Factors at Home and School. *Teachers College Record*, 103, 760-822.
17. **Kantarevic, J., Mechoulan, S.** (2006) Birth Order, Educational Attainment, and Earnings, *Journal of Human Resources*; 41, 4, 755-777.
18. Koolikohustuse mittetäitmine Riigikontroll (2007). Ülevaade üldhariduse probleemidest: eriraport nr. 2-5/04/20, 08.04.2004/ riigikontroll. Tallinn
19. **Krull, E.** (2000). Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: TÜ Kirjastus. 146, 425
20. **Kõrgessaar, J.** (2002). Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse. Tartu: TÜ kirjastus.
21. **Laas, K.** (1997). Suhtumine lasterikastesse peredesse aastatel 1940-1997. *Sotsiaaltöö*, 7/8, 20-21.
22. **Laherand, M.-L.** (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.

23. **Lindgren, H. C., Suter, W. N.** (1994). Pedagoogiline psühholoogia koolipraktikas. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
24. **Lu, Y., Treiman D. J.**,(2004). The Effect of Sibship Size on Educational Attainment in China: Period Variations". American Sociological Review 73, 5, 813-834.
25. **Maimets, T.** (2007). Koolikohustuse täitmine... Konverents: Haridus õiguse ja kohustusena, 26.-27. oktoober 2007. Tallinn: Eesti Koostöö Koda.
26. **Mandel, H. P.** (1995). Could Do Better: Why Children Underachieve and What to do About it. New York: Wiley.
27. **Margus, H.** (2007). Koolist väljalangemine. Haridus 1, 5-7.
28. Marjoribanks, K. (2001). Sibling dilution hypothesis: a regression surface analysis. Psychological Reports, 89, 1, 33-44.
29. **Must, O.** (2005). Põhikoolijärgse hariduse valikudilemmad. Uurimuse aruanne. Tartu.
30. **Nassar, K., Rebane, E., Küttis, K., Kitsing, M.** (2002). Põhikoolist väljalangevus – kus me oleme täna ja mis saab homme? Seminari ettekannete kogumik. Haridus- ja Teadusministeerium.
31. **Normak, M.** (2004). Miks õpilased puuduvad koolist- Võimalus ja paratamatus olla õppija. EAPS & TPÜ.
32. **Nurmela, K.** (2011). Noored tööturul. Noorteseire aastaraamat 2010. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis.
33. **Paasch, K., Teachman, J.** (1996). Social capital and dropping out of school early. Journal of Marriage & Family, Aug 96, Vol.58, Issue 3. [<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9610084729&db=aph>] 26.01.14
34. **Powell, B. Steelman, L. C.** (1990). Beyond Sibshp Size:Sibling Denicity, Sex composition, and Educational Outcomes. Social Forces, 69, 181-206.

35. **Powell, B., Steelman, L. C.** (1993). The educational benefits of being spaced out: sibship density and educational progress: *American Sociological Review* 58, 367-381.
36. **Raudik, V.** (1998). Laste ja nende vanemate hinnangud tõrjutusele ning toimetulekule koolis. Kraav, I., Mikk, J. (Toim.). Kodu ja kool muutuv ajas: artiklite kogumik. TÜ pedagoogikaosakonna väljaanne nr. 7. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 258-266.
37. **Reinomägi, A.** (2007). Lasterikaste perede toimetulek ja vajadused. Tallinn: Folker Art AS.
38. **Renzulli, J. S. & Park, S.** (2002). Giftedness and high school dropouts: Personal, family, and school-related factors. Storrs, CT: The National Research Center on the Gifted and Talented, University of Connecticut.
39. Riigi Teataja, Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/113122013021>] 16.03.2014
40. **Rodgers, J. L.** (2001). What causes birth order-intelligence patterns? *American Psychologist*, 56, 6/7, 505-510.
41. **Roots, K.** (2003, 28.nov). Veel kord lastest, kes ei taha koolis käia. *Õpetajate Leht*, lk 5.
42. **Seaman, D. F., Yoo, C. Y.** (2001). The Potential for Even Start Family Literacy Programs to Reduce School Dropouts.-Preventing School Failure, Fall, Vol. 46 Issue 1. [<http://search.epnet.com/direct.asp?an=6418395&db=aph>] 26.01.2014
43. **Siimer, K., Malk, L.** (2010). Noored töötud Eesti tööturul. Sotsiaalministeeriumi toimetised, nr 4/2010.
44. Sotsiaalministeerium. Lasterikaste perede toimetulek ja vajadused
[<http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Toimetised/2007/07.pdf>] 16.02.2014

45. **Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S., Sanford, M. & Dornbusch, S. M.** (1994). Over-Time Changes in Adjustment and Competence among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent and Neglectful Families. *Child Development*, 65, 754–770.
46. **Zubok, J. A.** (2005). Risk among youth in modern Russia: problems and trends. In: Helve, Helena/Holm, Gunilla (Hrsg.): *Contemporary Youth Research: Local Expressions and Global Connections*. Aldershot: Ashgate, 89-102.
47. **Talts, L.** (1998). Perekondlik taust lapse toimetuleku mõjutajana. Kraav, I., Mikk, J. (Toim.). *Kodu ja kool muutumas ajas: artiklite kogumik*. TÜ pedagoogikaoskonna väljaanne nr. 7. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 285-292.
48. **Talts, L., Vikat, M.** (2005). Lapse kasvukeskkond Eestis ja Soomes. III: Teadusartiklite kogumik. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
49. **Tamm, K., Paas, K.** (2003). Märgakem probleemidega last. *Haridus*, 1, 22-24.
50. **Tiit, E.-M. & Eglon, A.** (2000). Lapsed ja haridus. *Lapsed Eestis*. Tallinn, ÜRO, 19-22.
51. **Tiko, A.** (2000). Laps abivajajana. Kogumikus Kutsar, D. (toim) *Lapsed Eestis*. Tallinn: ÜRO.
52. **Tiko, A.** (2001). Probleemsel lapsel on probleemne kodu. *Haridus*. 6, 20-22.
53. **Toomse, M.** (2007). Sotsiaalne ebavõrdsus. *Hariduslik ebavõrdsus*. Statistikaamet. Tallinn. 23-33.
54. **Trumm, A.** (2010). Kuidas vaesust mõista, määratleda ja mõõta? Kutsar, D. (Toim) *Vaesus Eestis*. Tallinn: Statistikaamet.
55. **Tulva, T.** (1996). Sotsioökoloogiline teooria lastekaitsetöö lähtekohana. Kogumikus K. Suislep (toim.), *Lastekaitse muutumas ühiskonnas*. Tallinn TPÜ, 16.
56. **Tulva, T., Väljataga, S.** (1999). Põhikool siirdeühiskonna kasvuraskuste taustal. *Haridus*. 2, 20-23.

LISAD

Lisa 1. Küsitlusankeet

Üldinfo

1. Oled

- 1 – mees,
- 2 – naine

2. Sinu vanus

3. Abikaasa/elukaaslase vanus

4. Sinu kõrgem lõpetatud haridustase

- 1 – algkool,
- 2 – põhikool,
- 3 – gümnaasium,
- 4 – kutsekool,
- 5 – kutsekeskkool,
- 6 – tehnikum,
- 7 – rakenduslik kõrgkool,
- 8 – ülikool

5. Abikaasa/elukaaslase kõrgem lõpetatud haridustase

- 1 – algkool,
- 2 – põhikool,
- 3 – gümnaasium,
- 4 – kutsekool,
- 5 – kutsekeskkool,

- 6 – tehnikum,
- 7 – rakenduslik kõrgkool,
- 8 – ülikool

6. Elukoht

- 1 – Harjumaa/Tallinn,
- 2 – Tartumaa/Tartu,
- 3 – Pärnumaa/Pärnu,
- 4 – Viljandimaa/Viljandi,
- 5 – Raplammaa/Rapla,
- 6 – Jõgevamaa/Jõgeva,
- 7 – Võrumaa/Võru,
- 8 – Valgamaa/Valga,
- 9 – Ida-Virumaa/Narva,
- 10 – Lääne-Virumaa/Rakvere,
- 11 – Läänemaa/Haapsalu,
- 12 – Hiiumaa/Kärdla

7. Minu staatus hetkel

- 1 – töötan,
- 2 – olen töötu,
- 3 – olen kodune,
- 4 – muu

8. Abikaasa/elukaaslase staatus hetkel

- 1 – töötab,
- 2 – on töötu,
- 3 – on kodune,
- 4 – muu

9. Eluaseme tüüp

- 1 – oma korter,
- 2 – üürikorter,
- 3 – ridaelamu,
- 4 – oma maja,
- 5 – üürimaja,
- 6 – maal talus

10. Laste arv peres

11. Laste vanused

Laste haridusega seonduv

12. Laste staatus hetkel

- 1 – kodune,
- 2 – lasteaias,
- 3 – põhikooli I aste,
- 4 – põhikooli II aste,
- 5 – põhikooli III aste,
- 6 – gümnaasiumi õpilane,
- 7 – kutseõpe põhihariduseta,
- 8 – kutseõpe põhihariduse baasil,
- 9 – kutseõpe keskhariduse baasil,
- 10 – tehnikumi õpe,
- 11 – rakenduslik kõrgharidus,
- 12 – ülikool,
- 13 – töötab ja õpib,
- 14 – töötab,
- 15 – töötu,
- 16 – muu

13. Kas lastel on õppimiseks

- 1 – oma tuba,
- 2 – eraldatud toaosa,
- 3 – õppimiseks oma laud,
- 4 – õpib elutoas,
- 5 – õpib köögis,
- 6 – muu

14. Kas lastel on võimalik osaleda tasulistel kooliüritustel

- 1 – jah
- 2 – ei

15. Kas lastel on võimalik osaleda huvialaringides

- 1 – jah
- 2 – ei

16. Kuidas hindate pere majanduslikku olukorda praegusel hetkel

- 1 – väga hea,
- 2 – hea,
- 3 – rahuldav,
- 4 – halb,
- 5 – väga halb

Laste õpingutega seonduv

17. Kas keegi Teie lastest on katkestanud õpingud põhikooli III astmes või hiljem

- 1 – jah
- 2 – ei

18. Laps sünnijärjekorras ...katkestas õpingud

- 1 – põhikooli III astmes,
- 2 – kutsekoolis,
- 3 – gümnaasiumis,
- 4 – tehnikumis,

- 5 – rakenduslikus kõrgkoolis,
- 6 – ülikoolis,
- 7 – muu

19. Mis põhjusel laps katkestas õpingud

- 1 – õpiraskused,
- 2 – põhjuseeta puudumised,
- 3 – sagedased kolimised,
- 4 – pere majanduslikud raskused,
- 5 – vanemliku järelevalve puudumine,
- 6 – elamine perest eemal,
- 7 – kooli kõrvalt töötamine,
- 8 – muu

20. Õpingute katkestamise ajal laps elas:

- 1 – kodus,
- 2 – kooli õpilaskodus,
- 3 – kooli ühiselamus,
- 4 – üürikorteris,
- 5 – tuttavate juures,
- 6 – muu

21. Kas ema töötas sel ajal kui laps katkestas õpingud

- 1 – jah
- 2 – ei

22. Kas isa töötas sel ajal kui laps õpingud katkestas

- 1 – jah
- 2 – ei

23. Kuidas hindate pere majanduslikku olukorda sel ajal kui laps õpingud katkestas

- 1 – väga hea

- 2 – hea,
- 3 – rahuldav,
- 4 – halb,
- 5 – väga halb

Vastab õpingute katkestaja

24. Miks õpingud katkestasid:

- 1 – õpiraskused,
- 2 – põhjuseeta puudumised,
- 3 – vanemliku kontrolli puudumine,
- 4 – pere majanduslikud raskused,
- 5 – läksin tööle,
- 6 – lapse sünd,
- 7 – muu

25. Kas kavatsete õpinguid jätkata, kui Te seda veel teinud ei ole

- 1 – jah
- 2 – ei

26. Kas olete oma eluga rahul, arvestades oma hariduslikku staatust ning töökoha valikuvõimalusi:

- 1 – väga rahul,
- 2 – pigem rahul,
- 3 – nii ja naa,
- 4 – ei ole rahul,
- 5 – ei ole üldse rahul

27. Milliseks oleks võinud Teie elu kujuneda kui oleksite õpingud nominaalajaga lõpetanud kirjeldav vastus

28. Millist haridust tahaksite oma lastele kirjeldav vastus

29. Olen:

- 1 – vallaline,
- 2 – abielus,

- 3 – üksikvanem,
- 4 – lesk,
- 5 – muu

30. Siia kirjutan, kui soovin veel midagi täiendada või täpsustada

Lisa 2. Elukohta ja eluaseme tüübi võrdlus

Elukoht	Oma korter	Üüri-korter	Rida-elamu	Oma maja	Üüri-maja	Maal talus	Kokku
Tallinn	2			1			3
Tartu	3	3		3	1		10
Pärnu	1						1
Narva				1			1
Rapla		1		3			4
Viljandi						1	1
Valga				2			2
Võru	1			1		1	3
Kärdla				4			4
Harjumaa	1			1			2
Tartumaa	1	1		6		1	9
Pärnumaa	6			4		1	11
Ida-Virumaa	1						1
Lääne-Virumaa				2			2
Raplamaa	3	1	1	6		3	14
Järvamaa	1						1
Viljandimaa	1			1			2
Valgamaa				1			1
Võrumaa	1			2			3
Läänema				1			1
Hiiumaa	6			12	2	1	21
Jõgevamaa	1	1				1	3
Põltsamaa	1						1
Kokku	30	7	1	51	3	9	101

Allikas: autori koostatud

Lisa 3. Eluaseme tüübi ja laste arv peres võrdlus

eluaseme tüüp	4. lapsega pere	5. lapsega pere	6. lapsega pere	7.lapsega pere	11. lapsega pere	Kokku
Oma korter	16	9	2	4		31
Üürikorter	3	1	2	1		7
Ridaelamu	1					1
Oma maja	27	13	7	2	1	50
Üürimaja	3					3
Maal talus	4	2	2	1		9
Kokku	54	25	13	8	1	101

Allikas: autori koostatud

Lisa 4. Elukohta võrdlus laste arvukusega

Elukoht	Laste arv peres					Kokku
	4	5	6	7	11	
Tallinn			2	1		3
Tartu	5	2	2	1		10
Pärnu	1					1
Narva	1					1
Rapla	3	2				5
Viljandi			1			1
Valga	1	1				2
Võru	3					3
Kärdla	1	1	1	1		4
Harjumaa	1		1			2
Tartumaa	5	3			1	9
Pärnumaa	6	4		1		11
Ida-Virumaa	1			1		2
Lääne-Virumaa	2					2
Raplamaa	6	3	2	2		13
Järvamaa	1					1
Viljandimaa	1		1			2
Valgamaa	1					1
Võrumaa	1	1				2
Läänema	1					1
Hiiumaa	10	8	3			21
Jõgevamaa	2			1		3
Põltsamaa	1					1
Kokku	54	25	13	8	1	101

Allikas: autori koostatud

SUMMARY

Disruption of Education of Children from Large Families, and its Connection with the Families Social Coping

Tiiu Luur

This current research paper's, „Disruption of education of children from large families, and its connection with the families social coping“ purpose is to ascertain, what are the causes of the disruption of education of the children from large families, and how it is affected by the families economic background. This thesis contains two chapters. The first chapter is a theoretical part that deals with the problems associated with education problems of children from large families, and the second chapter is based on the research analysis.

There has been used results from previous national and International researches as well as professional literature.

Previous researches have shown that there is no single type of dropouts. There are many different reasons why children discontinue their studies. Some of the frequent reasons outlined in international researches are students' dissatisfaction with the school, studying results and the location of school, relations with other students and teachers, and the impact of home and family.

As this research is focused on the reasons of disruption of education of children from large families, the author of this thesis wishes to emphasize that based on previous national and international research results, family size might, and usually have negative impact on the studying results of the children. This is because while the family size increases, parental supervision and guidance decreases.

Since the disruption of education at the lower levels of education is a problem that has not been solved, the author of the thesis considers the research amongst large families topical. In order to carry out the research, a questionnaire was compiled. This questionnaire was available for answering at the home page of the NPO Estonian Association of Large Families (*Eesti Lasterikaste Perede Liit*). Families with four or more children where at least one child was older than compulsory school attendance age (17 years of age) were expected to correspond to the survey. There was 101 respondents of whom 93 were women and 8 were men. In 18 families out of 101 children had discontinued their studies. That was 32 out of 486 children from the families who responded to the questionnaire.

Based on the survey it appears that the main reason why education was canceled in the third level of Basic school (7-9 grade) were learning difficulties, this mainly in science subjects. The main reasons for cancelling education in trade school were families' economic hardship and the lack of parental supervision. Therefore, it could be said that the most precious resource of large family parents is time.

Based on the survey data the author makes the following suggestions.

- To make the hobbies, such as music schools, different trainings, etc. more accessible in countryside through schools. Moreover, children from disadvantaged families should have state funded hobbies which ensures as equal accessibility to this kind of education for children from large families as children from smaller families have.
- Free transport for trade school students – there should be transport card that would allow one free back and forth ride a week for students who live away from home.
- Free accommodation for students who do not live at home. This would reduce families' economic outflow and would also reduce families risk to fall to the poverty line.

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja
lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina,

Tiiu Luur

---

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

**Suurperede laste haridustee katkemine
ning selle seos perekonna sotsiaalse toimetulekuga**

---

mille juhendaja on

lektor Kandela Õun

- 1.1) reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2) üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 20. mail 2014. a